

**Π2.4: «Έκθεση ποιοτικής ανάλυσης των συλλεχθέντων στοιχείων κατά τη μελέτη πεδίου»
της Πράξης:**

“Ολοκληρωμένη Παρέμβαση Συντηρητικής Εκπαίδευσης Αστυνομικού Προσωπικού σε θέματα Κοινωνικής Διαμεσολάβησης και Προληπτικής Ασφάλειας, σε επιλεγμένες περιοχές – στόχους της χώρας με σημαντικές πληθυσμιακές συγκεντρώσεις Ρομά” ΟΠΣ 5038738

Αθήνα, Ιούνιος 2021

Τίτλος Πράξης	“Ολοκληρωμένη Παρέμβαση Συντηρητικής Εκπαίδευσης Αστυνομικού Προσωπικού σε θέματα Κοινωνικής Διαμεσολάβησης και Προληπτικής Ασφάλειας, σε επιλεγμένες περιοχές – στόχους της χώρας με σημαντικές πληθυσμιακές συγκεντρώσεις Ρομά”
Κωδικός Έργου MIS	5038738
Κωδικός Έργου ΠΔΕ	2020ΣΕ43410000
Κωδικός ΣΑ:	Ε4341
Συντονιστής της Πράξης	Ανδρέας Κοντογεώργος
Ημερομηνία έναρξης	15/12/2020
Διάρκεια	17 μήνες

Παραδοτέο	Π2.4: «Έκθεση ποιοτικής ανάλυσης των συλλεθθέντων στοιχείων κατά τη μελέτη πεδίου»
Ερευνητική Ομάδα	Δρ. Στέλλα Παπαμιχαήλ Δρ. Λίλα Μάστορα Νίκος Πουτσιάκας Γεωργία Καλπαζίδου
Χρονική Περίοδος Αναφοράς	Από 15/12/2020 έως 15/6/2021

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή	4
Εννοιολογική αποσαφήνιση όρων	6
Κεφάλαιο 1: Περιγραφή της έρευνας	8
1 Αντικείμενο και στόχοι της έρευνας	8
2 Μεθοδολογία υλοποίησης	9
3 Παρατηρήσεις και περιορισμοί της έρευνας	12
Κεφάλαιο 2: Οι περιοχές παρέμβασης: Ανάγκες σε επίπεδο τοπικών κοινωνιών σε θέματα κοινωνικής ένταξης και προληπτικής ασφάλειας	14
2.1. Η τοπική παρουσία των κοινοτήτων Ρομά στις περιοχές διερεύνησης	14
2.2. Δράσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης των Ρομά και παρεχόμενες υπηρεσίες	17
2.3. Οι Ρομά και οι «άλλοι»: Σχέσεις με άλλες κοινωνικές ομάδες	19
2.4. Ασφάλεια και κοινωνική ειρήνη: Ανάδειξη ειδικών πεδίων παρέμβασης	22
Κεφάλαιο 3: Οι τοπικές κοινότητες Ρομά: Διερεύνηση στάσεων και αντιλήψεων αναφορικά με τον προληπτικό αστυνομικό ρόλο	23
3.1. Ρομά και Αστυνομία: Πεδία συνάντησης και διαμορφούμενες σχέσεις	23
3.2. Οι αντιλήψεις των Ρομά για τον προληπτικό αστυνομικό ρόλο	25
Κεφάλαιο 4: Οι τοπικές Αστυνομικές Αρχές: Διερεύνηση των στάσεων / αντιλήψεων σχετικά με τις τοπικές κοινότητες Ρομά και των σχέσεων μεταξύ αστυνομικού προσωπικού και τοπικών κοινοτήτων	27
4.1. Η δράση της Αστυνομίας σε τοπικό επίπεδο	27
4.2. Αστυνομία και Ρομά: Πεδία συνάντησης, διαμορφούμενες σχέσεις και αντιλήψεις	29
4.3. Οι αντιλήψεις των αστυνομικών για την προληπτική ασφάλεια και τον νέο αναδυόμενο αστυνομικό ρόλο	32
Συμπεράσματα και προτάσεις	34
Βιβλιογραφικές αναφορές	41

Εισαγωγή

Το παρόν παραδοτέο με τον κωδ. Π.2.4 αφορά σε έκθεση ποιοτικής ανάλυσης των συλλεχθέντων στοιχείων κατά τη μελέτη πεδίου, όπως διεξήχθη το προηγούμενο διάστημα κατά την υλοποίηση της Πράξης: «Ολοκληρωμένη Παρέμβαση Συντηρητικής Εκπαίδευσης Αστυνομικού Προσωπικού σε θέματα Κοινωνικής Διαμεσολάβησης και Προληπτικής Ασφάλειας, σε επιλεγμένες περιοχές – στόχους της χώρας με σημαντικές πληθυσμιακές συγκεντρώσεις Ρομά».

Η μελέτη πεδίου αποτελεί το αντικείμενο του Πακέτου Εργασίας 2 της παρέμβασης και πραγματοποιήθηκε σε πέντε (5) περιοχές -στόχους της σχεδιαζόμενης παρέμβασης. Σκοπός της ήταν η διακρίβωση των επιμέρους ειδικών απαιτήσεων και επιμέρους εκπαιδευτικών αναγκών της ομάδας παρέμβασης (αστυνομικούς) σε θέματα προληπτικής ασφάλειας στις περιοχές παρέμβασης, ενώ ειδική στόχευση αποτέλεσε η διερεύνηση των στάσεων και αντιλήψεων των τοπικών κοινοτήτων Ρομά ως προς τους αστυνομικούς και αντίστροφα.

Στη συνέχεια της παρούσας έκθεσης παρουσιάζονται αναλυτικά τα ευρήματα της έρευνας πεδίου, η οποία περιελάμβανε τη διενέργεια τοπικών διαβουλεύσεων και ομάδων εστιασμένης συζήτησης με τη συμμετοχή εκπροσώπων των κοινοτήτων Ρομά και αστυνομικών υπαλλήλων στις πέντε περιοχές – στόχους και συγκεκριμένα στο δήμο Ασπροπύργου της Περιφέρειας Δυτικής Αττικής, στο δήμο Τρικκαίων και Σοφάδων της Περιφέρειας Θεσσαλίας, στο δήμο Κατερίνης της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας και στο δήμο Ηρακλείου της Περιφέρειας Κρήτης. Κάθε μία από τις ειδικές ερευνητικές δράσεις είχε και την αντίστοιχη ειδική στόχευση:

- α) Οι τοπικές διαβουλεύσεις στόχευσαν στην ανάδειξη των επιμέρους ειδικών αναγκών παρέμβασης σε τοπικό επίπεδο σε θέματα προληπτικής ασφάλειας,
- β) Οι ομάδες εστιασμένης συζήτησης με εκπροσώπους των κοινοτήτων Ρομά στις περιοχές παρέμβασης, στόχευσαν στην ανάδειξη των στάσεων και αντιλήψεων των τοπικών πληθυσμών Ρομά απέναντι στο αστυνομικό προσωπικό και ειδικά στη διερεύνηση των αντιλήψεων αναφορικά με τον προληπτικό του ρόλο,
- γ) Οι ομάδες εστιασμένης συζήτησης με αστυνομικούς υπαλλήλους οι οποίοι υπηρετούν στις περιοχές παρέμβασης, στόχευσαν στη διερεύνηση των στάσεων και αντιλήψεων των συμμετεχόντων απέναντι στις κοινότητες Ρομά, στη διακρίβωση τυχόν διακριτικών ή/και αυθαίρετων συμπεριφορών σε βάρος αυτών, αλλά και στην ανάδειξη των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών των αστυνομικών υπαλλήλων ώστε να μπορούν να λειτουργήσουν σε ένα διαμεσολαβητικό περιβάλλον πραγματώνοντας τον προληπτικό τους ρόλο.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν, και αφού προηγουμένως έχει προηγηθεί η εννοιολογική αποσαφήνιση των όρων που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα, αλλά και στη σύνταξη της παρούσας έκθεσης, παρουσιάζεται αναλυτικά το μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας (Κεφάλαιο 1) και αποτυπώνονται τα κυριότερα ευρήματα αναφορικά με:

- Τις ανάγκες των τοπικών κοινωνιών που συμμετείχαν στις διαβουλεύσεις σε θέματα κοινωνικής ένταξης (ειδικότερα των Ρομά) και προληπτικής ασφάλειας (Κεφάλαιο 2)

- Τις διαμορφωμένες σχέσεις μεταξύ Ρομά και Αστυνομίας σε τοπικό επίπεδο, καθώς επίσης και τις στάσεις και αντιλήψεις των τοπικών κοινοτήτων Ρομά για τον προληπτικό ρόλο της αστυνομίας, ως συνθήκη κοινωνικής ειρήνης και ευημερίας (Κεφάλαιο 3) και
- Τις στάσεις και αντιλήψεις του αστυνομικού προσωπικού σχετικά με τις τοπικές κοινότητες Ρομά, τις διαμορφωμένες σχέσεις μεταξύ αστυνομικού προσωπικού και τοπικών κοινοτήτων, αλλά και την αντίληψη του αστυνομικού προσωπικού περί της κοινωνικής διαμεσολάβησης και προληπτικής ασφάλειας. (Κεφάλαιο 4).

Τέλος, στα συμπεράσματα της παρούσας έκθεσης και μέσα από τη συγκριτική ανάλυση των επιμέρους συμπερασμάτων των τριών προηγθέντων κεφαλαίων επιχειρείται η αξιολόγηση του επιπέδου ετοιμότητας των πέντε περιοχών – στόχων για την εφαρμογή της σκοπούμενης παρέμβασης, με την επισήμανση των εντοπισμένων δυσκολιών αλλά και των διαφαινόμενων ευκαιριών σε κάθε περιοχή.

Εννοιολογική αποσαφήνιση όρων

Στερεότυπα: Στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχει μια ποικιλομορφία στους ορισμούς που έχουν δοθεί. Κοινή παράμετρος όλων σχεδόν των ορισμών, αποτελεί η παραδοχή ότι τα στερεότυπα είναι απλουστευμένες εικόνες του κοινωνικού κόσμου, οι οποίες κατασκευάζονται και μοιράζονται τα μέλη της ίδιας ομάδας για τα μέλη μιας άλλης ομάδας κι έχουν σημαντική απόκλιση από την πραγματικότητα την οποία περιγράφουν (Λαμπρίδης, 2004. Τα στερεότυπα αποτελούν άκαμπτες αντιλήψεις, βασιζόμενες σε γενικευμένες αξιολογικές σκέψεις και αποδίδουν πανομοιότυπα χαρακτηριστικά σε ολόκληρες ομάδες, ανεξάρτητα από τις όποιες ατομικές διαφοροποιήσεις (Καρανικόλα, 2015:127). Σημαντικό να αναφερθεί ότι τα στερεότυπα δημιουργούν προσδοκίες για την αναμενόμενη συμπεριφορά του άλλου που οδηγεί «στο φαινόμενο της αυτοεκπληρούμενης προφητείας» (Κεκρίδου, 2019:13).

Προκατάληψη: Ο όρος αναφέρεται σε αρνητικές στάσεις (αποστροφή, εχθρότητα κλπ.) που νοιώθει κάποιος για τα μέλη μιας άλλης ομάδας, μόνο και μόνο επειδή ανήκουν σε αυτή. Υπό αυτή την έννοια, η προκατάληψη είναι ένα υποκειμενικό φαινόμενο, μια νοοτροπία (Hughes & Kroehler, 2014: 389)

Κοινωνικές διακρίσεις: Σε αντίθεση με τις προκαταλήψεις, οι κοινωνικές διακρίσεις έχουν απτή υπόσταση. Αφορούν στη διαδικασία εκείνη, κατά την οποία τα μέλη μιας ή περισσότερων κοινωνικών ομάδων, στερούν την ισότιμη νομική προστασία, το κύρος, την εξουσία και άλλα κοινωνικά αγαθά από άλλες ομάδες. Οι κοινωνικές διακρίσεις δεν συμπίπτουν υποχρεωτικά με τις προκαταλήψεις, δηλαδή δεν υπάρχει πάντοτε άμεση σχέση ανάμεσα στις στάσεις και τη συμπεριφορά των ανθρώπων. (Hughes & Kroehler, 2014: 395)

Ρατσισμός: Σε ατομικό επίπεδο ο ρατσισμός είναι η πεποίθηση ενός ατόμου ότι, οι άνθρωποι δεν είναι όλοι ίσοι μεταξύ τους, αλλά διαχωρίζονται σε ανώτερους και κατώτερους, διακρινόμενοι είτε από το χρώμα του δέρματος, την εθνικότητα, τη θρησκεία, το φύλο, είτε από τον σεξουαλικό προσανατολισμό κτλ. Το πιο συνηθισμένο είδος ρατσισμού κι αυτό που έχει δώσει την αρχική ονομασία στην λέξη, είναι ο φυλετικός ρατσισμός (Taguieff, 1998).

Κοινωνικός αποκλεισμός: ορίζεται η διαδικασία μέσω της οποίας συγκεκριμένα άτομα ωθούνται πέρα από τα όρια της κοινωνίας και αποτρέπονται από την πλήρη συμμετοχή σε αυτή, ενώ οι αιτίες που φέρουν το άτομο σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού και στην απομόνωση είναι πολλές και ποικίλουν, από φυσικούς παράγοντες, όπως η αναπηρία, έως κοινωνικούς και χωροταξικούς, όπως το να μένει κανείς σε μια υποβαθμισμένη περιοχή (Γεώργμας 2009). Πρόκειται για μια διαδικασία πολλαπλών αποστερήσεων.

Κοινωνική ένταξη: αναφέρεται στη διαδικασία συσσωμάτωσης μέσω της οποίας μια κοινωνία ή ένα σύστημα επιτρέπει στα μέλη του να είναι κάτοχοι θέσεων και φορείς ρόλων, αλλά και να αποδέχονται τις θέσεις και τους ρόλους που τους αποδίδονται στα πλαίσια της κοινωνικής οργάνωσης (Βασιλείου & Σταματάκης, 1992). Η κοινωνική ένταξη προσδιορίζεται ως η διαδικασία η οποία διασφαλίζει ότι αυτοί που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού αποκτούν τις απαραίτητες ευκαιρίες για να συμμετέχουν πλήρως στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή και να απολαμβάνουν ένα επίπεδο διαβίωσης και ευ ζην που θεωρείται «κανονικό» στην κοινωνία όπου ανήκουν (Γεώργμας 2009).

Διαμεσολάβηση (κοινωνική και αστυνομική): Η διαμεσολάβηση είναι μια μέθοδος εξωδικαστικής επίλυσης ιδιωτικών διαφορών, στην οποία τα μέρη, με τη βοήθεια και συνδρομή του διαμεσολαβητή, δηλαδή, ενός τρίτου, ανεξάρτητου και ουδέτερου ως προς τα μέρη προσώπου, επιχειρούν να καταλήξουν μέσω της διαπραγμάτευσης μεταξύ τους, σε μία βιώσιμη και αμοιβαία ικανοποιητική διευθέτηση της διαφοράς τους (Υπ. Δικαιοσύνης, <https://www.diamesolavisi.gov.gr>).

Η κοινωνική διαμεσολάβηση χρησιμοποιείται για την πρόληψη ή/ και την ειρηνική διευθέτηση ζητημάτων σε επίπεδο πόλης, που επηρεάζουν αρνητικά τις σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών ομάδων και των μελών τους (Πρόληψη των διακρίσεων κατά των Ρομά μέσω της παροχής εργαλείων κοινωνικής διαμεσολάβησης: Πρακτικός αστυνομικός Οδηγός, http://www.kemea.gr/images/Docs/PROACTIVE2/Police-Guides/Proactive_GR.pdf).

Η Αστυνομική διαμεσολάβηση είναι η πρακτική, η οποία εφαρμόζεται εδώ και είκοσι περίπου έτη σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες με ιδιαίτερη επιτυχία ως προς τα αποτελέσματά της αναφορικά με την επίλυση των διαφορών μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών και την αποσυμφόρηση των δικαστηρίων από υποθέσεις που μπορούν να αντιμετωπιστούν εναλλακτικά πέραν της ποινικής διαδικασίας.

Προληπτική αστυνόμευση: συνδέεται με μια νεωτερική θεώρηση του ρόλου της Αστυνομίας κατά τον οποίο η αστυνόμευση εντάσσεται μέσα στην κοινότητα (πρόληψη, διαμεσολάβηση) και κυρίως ρυθμίζει και δεν καταστέλλει τα κοινωνικά προβλήματα. Ο κοινωνικός ρόλος της Αστυνομίας, περιλαμβάνει τόσο την πρόληψη του εγκλήματος, όσο και την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής προσφοράς (συμφιλίωση, διαχείριση εντάσεων κ.λπ.). Στόχος είναι η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής με μία ήπια διαχείριση των προβλημάτων μέσω συνεργασίας της Αστυνομίας με άλλους κοινωνικούς θεσμούς για την ενδυνάμωση των κοινωνικών αξιών συμβίωσης και την προστασία των δημόσιων αγαθών (Πανούσης,2017).

Κεφάλαιο 1: Περιγραφή της έρευνας

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά το αντικείμενο και οι στόχοι των ερευνητικών δράσεων της Πράξης, η μεθοδολογία και τα εργαλεία της έρευνας, καθώς και η περιγραφή του δείγματος με αναφορά στην επιλογή των συμμετεχόντων και των περιοχών παρέμβασης.

1 Αντικείμενο και στόχοι της έρευνας

Αντικείμενο των ερευνητικών δράσεων που υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο του Πακέτου Εργασιών 2 (ΠΕ2) της Πράξης «Ολοκληρωμένη Παρέμβαση Συντηρητικής Εκπαίδευσης Αστυνομικού Προσωπικού σε θέματα Κοινωνικής Διαμεσολάβησης και Προληπτικής Ασφάλειας, σε επιλεγμένες περιοχές – στόχους της χώρας με σημαντικές πληθυσμιακές συγκεντρώσεις Ρομά», αποτέλεσε η μελέτη πέντε περιοχών – στόχων, στις οποίες κατοικούν κοινότητες Ρομά, για την εφαρμογή της παρέμβασης προς την κατεύθυνση της κοινωνικής διαμεσολάβησης και της προληπτικής ασφάλειας. Απώτερος στόχος της ερευνητικής πρωτοβουλίας αποτέλεσε η στήριξη και θετική ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ των τοπικών κοινοτήτων με το αστυνομικό προσωπικό, η προώθηση της κοινωνικής ένταξης των Ρομά στην τοπική κοινότητα και η δημιουργία προϋποθέσεων για την κοινωνική ειρηνική συνύπαρξη και ισότιμη συμμετοχή των μελών της τοπικής κοινωνίας σε όλες τις εκφάνσεις του κοινωνικού βίου.

Προκειμένου να μελετηθούν τα ειδικά χαρακτηριστικά των περιοχών παρέμβασης, αλλά και οι συνθήκες διαβίωσης των τοπικών κοινοτήτων Ρομά, οι σχέσεις που επικρατούν μεταξύ των Ρομά, της Αστυνομίας και της ευρύτερης τοπικής κοινωνίας, όπως και να διερευνηθούν οι ευκαιρίες και τα πιθανά εμπόδια στην προσπάθεια προώθησης της κοινωνικής διαμεσολάβησης και της προληπτικής ασφάλειας ως κεντρικής συνιστώσας στη βελτίωση των συνθηκών κοινωνικής συνύπαρξης, επιλέχθηκε η διενέργεια τριών διακριτών και αλληλοσυμπληρούμενων ερευνητικών δράσεων με διαφορετική ομάδα έρευνας και στόχευση κάθε φορά.

Η πρώτη ερευνητική δράση αφορούσε στη διεξαγωγή **τοπικών διαβουλεύσεων**, με τη μέθοδο της οργανωμένης συζήτησης, με στόχο την ανάδειξη ειδικών αναγκών παρέμβασης σε τοπικό επίπεδο, σε θέματα προληπτικής ασφάλειας. Στις τοπικές διαβουλεύσεις επιλέχθηκαν να συμμετάσχουν εκπρόσωποι της τοπικής κοινωνίας προερχόμενοι από διαφορετικές ομάδες, οι οποίες συνθέτουν τον κοινωνικό «καμβά» κάθε περιοχής. Συγκεκριμένα, στις τοπικές διαβουλεύσεις κλήθηκαν να συμμετάσχουν εκπρόσωποι της τοπικής Αυτοδιοίκησης, στελέχη δημοτικών κοινωνικών Υπηρεσιών και εξειδικευμένων δομών (όπως Κέντρα Κοινότητας), των κοινοτήτων Ρομά, διαμεσολαβητές Ρομά, εκπρόσωποι φορέων της Κοινωνίας των Πολιτών, στελέχη της Ελληνικής Αστυνομίας (ΕΛ.ΑΣ.) που υπηρετούν στις περιοχές διερεύνησης και ενεργοί πολίτες που διαμένουν στις περιοχές, αλλά και άλλων υπηρεσιών, συμβουλευτικών κέντρων, Δ/νσεις κοινωνικής μέριμνας, αναπτυξιακές εταιρείες, πανεπιστήμια κ.ά.

Η δεύτερη ερευνητική δράση αφορούσε στη διενέργεια ομάδων εστιασμένης συζήτησης (**focus groups**) με τη συμμετοχή εκπροσώπων κοινοτήτων Ρομά που διαβιούν στις περιοχές παρέμβασης, με στόχο τη διερεύνηση του βαθμού κοινωνικής ένταξης των Ρομά στις τοπικές κοινότητες, τα εμπόδια και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν, αλλά ειδικότερα τη διερεύνηση της δυναμικής των σχέσεων που

αναπτύσσονται μεταξύ των τοπικών πληθυσμών Ρομά και του αστυνομικού προσωπικού, όπως και των στάσεων και αντιλήψεων των Ρομά για τον προληπτικό του ρόλο.

Η τρίτη ερευνητική δράση αφορούσε στη διενέργεια ομάδων εστιασμένης συζήτησης (*focus groups*) με τη συμμετοχή αστυνομικού προσωπικού που υπηρετεί στις περιοχές παρέμβασης, με στόχο τη διερεύνηση της δυναμικής των σχέσεων με τις τοπικές κοινότητες Ρομά, τις επικρατούσες στάσεις και αντιλήψεις, αλλά και την καταγραφή των αντιλήψεων και των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών του αστυνομικού προσωπικού για την ενεργητική συμμετοχή του σε δράσεις κοινωνικής διαμεσολάβησης και προληπτικής ασφάλειας.

2 Μεθοδολογία υλοποίησης

Στοχεύοντας στη μελέτη και ανάδειξη αντιλήψεων, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί μέσα από την ατομική και συλλογική εμπειρία, και την -σε βάθος- διερεύνηση επιλέχθηκε η ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση. Επιπλέον, η ποιοτική προσέγγιση προσφέρει σημαντικές -και στη συγκεκριμένη μελέτη απαραίτητες- πληροφορίες σχετικά με το πλαίσιο και τους παράγοντες που επηρεάζουν την εμπειρία των φαινομένων που μελετώνται. Θεωρώντας ως πλαίσιο τόσο τις διαφορετικές περιοχές ενδιαφέροντος αλλά και τις ίδιες τις ομάδες ενδιαφέροντος (τοπική κοινωνία, κοινότητες Ρομά, Αστυνομία), η ποιοτική θεώρηση και προσέγγιση επιτρέπει τη συγκριτική μελέτη των αποτελεσμάτων κάθε πλαισίου επιτρέπει τον εντοπισμό και την ανάδειξη των παραγόντων που λειτουργούν διαφοροποιητικά ως προς τη διομαδική επαφή, το επίπεδο συνεργασίας και εμπιστοσύνης.

Για τις ανάγκες υλοποίησης των ερευνητικών δράσεων επιλέχθηκε ως μέθοδος συλλογής δεδομένων οι *Ομάδες Εστίασης (focus group)*. Οι Ομάδες Εστίασης αναφέρονται σε έναν ειδικό τύπο ομαδικής συνέντευξης, ο οποίος είναι δομημένος με σκοπό να συλλεχθεί λεπτομερής γνώση για ένα συγκεκριμένο ζήτημα από επιλεγμένους συμμετέχοντες (Ιωσηφίδης 2008). Η ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη αποτελεί ένα μεθοδολογικό εργαλείο ποιοτικής έρευνας το οποίο χρησιμοποιεί την αλληλεπίδραση που αναπτύσσεται μεταξύ των μελών που απαρτίζουν μια ομάδα για τη διερεύνηση προκαθορισμένων θεμάτων (Πουλόπουλος, 2010:194).

Καθώς στη στόχευση των συγκεκριμένων ερευνητικών δράσεων ήταν η διερεύνηση των αντιλήψεων και απόψεων των συμμετεχόντων που προέρχονταν από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες (Ρομά, αστυνομικοί, αιρετοί και στελέχη τοπικής αυτοδιοίκησης) για θέματα κοινωνικής διαμεσολάβησης και προληπτικής ασφάλειας, η μέθοδος αυτή επιλέχθηκε ως η πλέον κατάλληλη για τη συλλογή πλούσιων και λεπτομερών ποιοτικών δεδομένων για τις νοηματοδοτήσεις, τις δράσεις, τις πρακτικές και τις κοινωνικές σχέσεις των συμμετεχόντων στις ομάδες εστίασης. Εξ' αιτίας του αντικειμένου έρευνας οι ομάδες εστίασης έδωσαν τη δυνατότητα διερεύνησης συγκεκριμένων κοινωνικών δράσεων και πρακτικών των κοινωνικών υποκειμένων. Το ζήτημα αυτό είναι σημαντικό διότι πολλές φορές «κοινές» νοηματοδοτήσεις οδηγούν σε διαφορετικές πρακτικές, ή «κοινές» πρακτικές ερμηνεύονται με διαφορετικό τρόπο.

Ειδικότερα, η μέθοδος των ομάδων εστίασης κρίθηκε ως η πιο κατάλληλη μεθοδολογικά μέθοδος, αναφορικά με τον μελετώμενο πληθυσμό, αλλά και το αντικείμενο της έρευνας, στη βάση των ακόλουθων:

- Αντιμετώπιση των συμμετεχόντων ως οντότητες κι όχι αριθμούς (όπως σε μια απρόσωπη έρευνα).
- Δυνατότητα για ουσιαστική, ισότιμη και σε βάθος αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων.
- Δυνατότητα έκφρασης διαφορετικών απόψεων, δυναμικής αλληλεπίδρασης και μέσω της αντιπαράθεσης, βαθύτερη διερεύνηση θεμάτων.
- Πρακτικοί λόγοι: Φιλική και αξιόπιστη τεχνική, με χαμηλό κόστος, μικρό αριθμό συμμετεχόντων, άμεσα αποτελέσματα. Ειδικότερα με τους περιορισμούς των φυσικών συναντήσεων για λόγους προστασίας από τη διασπορά του COVID-19, που συνέπεσαν με την περίοδο υλοποίησης της Πράξης, οι προαναφερόμενοι λόγοι είχαν ιδιαίτερη βαρύτητα στην επιλογή.
- Το ίδιο το αντικείμενο της έρευνας: ήταν εστιασμένο, συγκεκριμένο και σε συγκεκριμένα χωρο-χρονικά και κοινωνικο-πολιτισμικά πλαίσια.

Κατά την προετοιμασία της έρευνας με τη μέθοδο των ομάδων εστίασης, ακολουθήθηκαν κάποια βήματα απαραίτητα για την ομαλή και αποτελεσματική διεξαγωγή της, τα οποία αναπαρίστανται σχηματικά ακολούθως.

Σχήμα 1: Τρόπος λειτουργίας ομάδας εστιασμένης συζήτησης

Συγκεκριμένα, με τον καθορισμό του θέματος και των στόχων των ομάδων συζήτησης, αναζητήθηκαν τα πιθανά συμμετέχοντα μέλη μέσα από έναν αρχικό σχεδιασμό εντοπισμού τους. Διερευνήθηκε η διαθεσιμότητά τους, η προθυμία και τα κίνητρα συμμετοχής τους, για κάθε μια ομάδα συζήτησης (τοπική διαβούλευση, εκπρόσωποι κοινοτήτων Ρομά, αστυνομικοί υπάλληλοι). Στη συνέχεια, καθώς βασικό ζήτημα στο σχεδιασμό των ομάδων εστιασμένης συζήτησης είναι η επιτυχής «μετατροπή» των ερευνητικών ερωτημάτων σε ερωτήματα ή θεματικές της συζήτησης, διαμορφώθηκαν τρεις Οδηγοί Συζήτησης (discussion

guides), ένας για κάθε ομάδα. Οι οδηγοί περιείχαν όλες τις ερωτήσεις και τις θεματικές για συζήτηση που θα τίθενται στους συμμετέχοντες, καθώς και οδηγίες για τους Συντονιστές των συζητήσεων.

Συντονιστές των συζητήσεων ορίστηκαν τα μέλη της ερευνητικής ομάδας, τα οποία διέθεταν ειδικές γνώσεις και εμπειρία στη διενέργεια ποιοτικών ερευνών και ομαδικών συζητήσεων, κριτήριο άλλωστε και της συμμετοχής τους στην Πράξη. Αναγνωρίζοντας ότι ο ρόλος του Συντονιστή της συζήτησης είναι κρίσιμος, υπήρξαν προκαταρκτικές διαδικτυακές συναντήσεις εργασίας των μελών της ερευνητικής ομάδας για την επεξήγηση των Οδηγών Συζήτησης, όπως και του ρόλου των Συντονιστών, ιδιαίτερα ως προς την ευθύνη τους για:

- i. την πλήρη και ουσιαστική ενημέρωση των συμμετεχόντων για το αντικείμενο και τους σκοπούς της ομάδας συζήτησης,
- ii. την εξασφάλιση της καλύτερα δυνατής ισότιμης συμμετοχής όλων των συμμετεχόντων,
- iii. την αντιμετώπιση απρόβλεπτων γεγονότων,
- iv. την πρόκληση πλούσιας και ουσιαστικής συζήτησης,
- v. την τήρηση κανόνων ηθικής, δεοντολογίας και πληροφορημένης συναίνεσης.

Στη συνέχεια ορίστηκαν οι ημερομηνίες διεξαγωγής των συζητήσεων, απεστάλησαν οι σχετικές προσκλήσεις στους συμμετέχοντες, καθώς και τα έντυπα συναίνεσης για συμμετοχή και καταγραφή των συζητήσεων. Λόγω των περιορισμών που επιβλήθηκαν για φυσικές επαφές στο πλαίσιο της πρόληψης διασποράς του COVID-19, όλες οι εστιασμένες συζητήσεις διενεργήθηκαν από απόσταση, σε ψηφιακό περιβάλλον, με τη χρήση της πλατφόρμας του προγράμματος MS TEAMS Microsoft. Το ΚΕ.ΜΕ.Α. ανέλαβε τη δημιουργία των σχετικών ηλεκτρονικών συνδέσμων με «εικονικές» αίθουσες, στις οποίες εισέρχονταν αποκλειστικά οι συμμετέχοντες κάθε ομάδας. Κάθε συζήτηση είχε μέγιστη διάρκεια τις δύο ώρες. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι ημερομηνίες και ώρες διεξαγωγής των ομάδων συζήτησης.

Πίνακας 1: Ημερομηνίες και ώρες διεξαγωγής των ομάδων εστιασμένης συζήτησης

Ημερομηνία	Ώρα	Ομάδα συζήτησης
8.2.2021	9:00-11:00	Ομάδα αστυνομικών υπαλλήλων - Δήμος Ασπροπύργου / Π.Ε. Δυτικής Αττικής
9.2.2021	9:00-11:00	Ομάδα αστυνομικών υπαλλήλων - Δήμος Ηρακλείου / Π.Ε. Ηρακλείου Κρήτης
10.2.2021	9:00-11:00	Ομάδα αστυνομικών υπαλλήλων - Δήμος Σοφάδων / Π.Ε. Καρδίτσας
11.2.2021	9:00-11:00	Ομάδα αστυνομικών υπαλλήλων - Δήμος Κατερίνης / Π.Ε. Πιερίας
18.2.2021	9:00-11:00	Ομάδα αστυνομικών υπαλλήλων - Δήμος Τρικκαίων / Π.Ε. Τρικάλων
22.2.2021	9:30- 11:30	Τοπική διαβούλευση - Δήμος Κατερίνης / Π.Ε. Πιερίας
23.2.2021	11:00-13:00	Ομάδα εκπροσώπων κοινοτήτων Ρομά - Δήμος Σοφάδων / Π.Ε. Καρδίτσας
23.2.2021	9:30- 11:30	Τοπική διαβούλευση - Δήμος Ασπροπύργου / Π.Ε. Δυτικής Αττικής
25.2.2021	9:30- 11:30	Τοπική διαβούλευση - Δήμος Ηρακλείου / Περιφέρεια Κρήτης

25.2.2021	11:00-13:00	Ομάδα εκπροσώπων κοινοτήτων Ρομά - Δήμος Κατερίνης / Π.Ε. Πιερίας
26.2.2021	9:30- 11:30	Τοπική διαβούλευση - Δήμος Σοφάδων / Π.Ε. Καρδίτσας
18.3.2021	9:30- 11:30	Τοπική διαβούλευση - Δήμος Τρικκαίων / Π.Ε. Τρικάλων
19.3.2021	12:30-14:30	Ομάδα εκπροσώπων κοινοτήτων Ρομά - Δήμος Ασπροπύργου / Π.Ε. Δυτικής Αττικής
1.4.2021	11:30-13:30	Ομάδα εκπροσώπων κοινοτήτων Ρομά- Δήμος Τρικκαίων / Π.Ε. Θεσσαλίας
2.4.2021	11:30-13:30	Ομάδα εκπροσώπων κοινοτήτων Ρομά- Δήμος Ηρακλείου / Π.Ε. Ηρακλείου Κρήτης

Κατά τη διάρκεια των ομαδικών συζητήσεων τηρούνταν πρακτικά, τα οποία αποτέλεσαν το περιεχόμενο των Πακέτων Εργασίας ΠΕ2.1, ΠΕ2.2 και ΠΕ2.3. Με την ολοκλήρωση υλοποίησης των ομάδων εστιασμένης συζήτησης ακολούθησε η επεξεργασία και η ανάλυση των δεδομένων, δηλαδή η συστηματοποίηση των «ακατέργαστων» δεδομένων, σε σχέση με τα αρχικά ερευνητικά ερωτήματα. Ο τρόπος ανάλυσης των δεδομένων που ακολουθήθηκε ήταν η θεματική ανάλυση, σύμφωνα με την οποία έγινε ένας συνδυασμός των κατηγοριών που προέκυψαν από τον Οδηγό Συζήτησης και των κατηγοριών που προέκυψαν από την ίδια την δυναμική των ομαδικών συζητήσεων.

Στα επόμενα κεφάλαια της παρούσας έκθεσης, παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα των ομάδων εστιασμένης συζήτησης.

3 Παρατηρήσεις και περιορισμοί της έρευνας

Η μεθοδολογική προσέγγιση των ομάδων εστίασης, όπως αναφέρθηκε, αποτέλεσε την ενδεδειγμένη μέθοδο ποιοτικής έρευνας για λόγους που συνδέονται με το αντικείμενο διερεύνησης, όπως και λόγους πρακτικούς, που συνδέονται κυρίως με την επιλογή των συμμετεχόντων, τη χαμηλού κόστους έρευνα και τις ειδικές συνθήκες που επικρατούσαν την περίοδο διεξαγωγής της κυρίως λόγω των περιορισμών που επέβαλε η πρόληψη της διασποράς του COVID-19. Τα καταγεγραμμένα στοιχεία των ομαδικών συζητήσεων δεν θα πρέπει να οδηγούν σε γενικευμένα συμπεράσματα, καθώς εκφράζουν τις απόψεις των συμμετεχόντων σε αυτές και αντανακλούν τη δυναμική των σχέσεων που αναπτύσσεται σε συγκεκριμένο κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον, όπως και χωρική περιοχή.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η μέθοδος των ομάδων εστίασης φαίνεται να επηρεάζεται από την μεταφορά τους σε ψηφιακό χώρο. Καθώς όπως αναφέρθηκε, οι περιορισμοί της πανδημίας λόγω COVID-19 επέβαλλαν τη διενέργεια των συζητήσεων αποκλειστικά εξ' αποστάσεως, σε ψηφιακό περιβάλλον, παρατηρήθηκε ότι η δυναμική των ομάδων που επιδιώκεται να αναδειχθεί μέσα από την αξιοποίηση της συγκεκριμένης μεθόδου (ομάδες συζήτησης), προέκυψε σε πολύ μικρότερο βαθμό.

Επίσης, κατά την υλοποίηση των ομαδικών συζητήσεων, ο ρόλος του Συντονιστή επιδιώχθηκε να είναι οριοθετημένος. Είναι γεγονός ότι η υποκειμενικότητα του συντονιστή στις ομαδικές συζητήσεις μπορεί να εμποδίσει την εξέλιξη της διαδικασίας ή να οδηγήσει στην απώλεια ελέγχου του συντονισμού της συζήτησης και την παρέκκλιση από το στόχο. Το ίδιο ισχύει και στην ανάλυση των αποτελεσμάτων, όπου ελοχεύει ο κίνδυνος, εξ' αιτίας της υποκειμενικότητας να στραφεί δυσανάλογα το ενδιαφέρον σε κάποιες

υποθεματικές και ο συντονιστής- συντάκτης των πορισμάτων να οδηγηθεί σε γενικεύσεις. Στην παρούσα έρευνα τα παραπάνω περιορίστηκαν στο ελάχιστο καθώς οι ομαδικές συζητήσεις χαρακτηρίζονται σε γενικές γραμμές επιτυχημένες, έχοντας παράξει έναν σημαντικό και εκτεταμένο πλούτο ποιοτικών δεδομένων μέσα από τις καταγεγραμμένες, λεπτομερείς αναφορές των συμμετεχόντων στις βιωμένες εμπειρίες τους καθώς και σε συγκεκριμένα περιστατικά που τις αναδεικνύουν.

Μεταξύ των περιορισμών που συναντώνται στην εφαρμογή της μεθόδου των ομαδικών συζητήσεων καταγράφεται και η επίδραση της δυναμικής της ομάδας, η οποία μπορεί να μην επιτρέπει την εκδήλωση της διαφορετικότητας. Στην παρούσα έρευνα αποτέλεσε ειδικό εύρημα και ενδιαφέρουσα παρατήρηση προς αξιοποίηση σε μελλοντικές παρεμβάσεις (εκπαιδευτικής - συμβουλευτικής κατεύθυνσης), το γεγονός ότι ορισμένα μέλη αισθάνονταν εκτεθειμένα και δεν μπορούσαν να εκφραστούν ελεύθερα όταν στη συζήτηση συμμετείχαν άτομα με διαφορετική θέση στην ιεραρχία μιας ομάδας. Αυτό είναι κάτι που παρατηρήθηκε στις ομάδες εστίασης των αστυνομικών υπαλλήλων, ιδιαίτερα όταν συμμετείχαν αστυνομικοί με διαφορετική θέση στην ιεραρχία τους Σώματος. Καθώς η Αστυνομία είναι ένας θεσμός που χαρακτηρίζεται από την ιεραρχική της δομή, παρατηρήθηκε στις περιπτώσεις που στην ομάδα συζήτησης συμμετείχε αξιωματούχος, ιεραρχικά ανώτερος υπάλληλος, οι κατώτεροι στην ιεραρχία αστυνομικοί να είναι φειδωλοί ως προς την έκφραση εναντιωματικού λόγου ή άλλης άποψης. Επίσης, στο πλαίσιο της εννοούμενης ομαδικής σκέψης, αντίληψης και συναδελφικής αλληλεγγύης και ενότητας, κάποιοι αστυνομικοί υπάλληλοι εμφανίζονταν διστακτικοί στο να εκφράσουν διαφοροποιημένη από τους υπόλοιπους συναδέλφους τους άποψη. Αντίστοιχο εύρημα- παρατήρηση καταγράφεται και στις κοινότητες των Ρομά, όπου στις περιπτώσεις που ήταν παρόντες στις συζητήσεις τοπικοί παράγοντες, αστυνομικοί ή εκπρόσωποι των κοινοτήτων τους (Πρόεδροι, διαμεσολαβητές), τότε ο λόγος τους περιοριζόταν και συντασσόταν με αυτόν των ιεραρχικά ανώτερων.

Κεφάλαιο 2: Οι περιοχές παρέμβασης: Ανάγκες σε επίπεδο τοπικών κοινωνιών σε θέματα κοινωνικής ένταξης και προληπτικής ασφάλειας

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά τα κεντρικά ευρήματα που προέκυψαν από τη διενέργεια τοπικών διαβουλεύσεων στις περιοχές παρέμβασης, με τη συμμετοχή των εκπροσώπων των τοπικών Αρχών, των δημοτικών Υπηρεσιών, των αστυνομικών Υπηρεσιών και της δημοτικής Αστυνομίας, των τοπικών κοινοτήτων Ρομά, των κοινωνικών διαμεσολαβητών Ρομά (όπου υπήρχαν) και εκπροσώπων της κοινωνίας των πολιτών. Ο σκοπός των τοπικών διαβουλεύσεων, που αποτέλεσε και το αντικείμενο της συγκεκριμένης ερευνητικής δράσης, ήταν η κοινωνική «χαρτογράφηση» των τοπικών κοινωνιών, ειδικότερα μέσα από την περιγραφή των συνθηκών (φυσικών και κοινωνικών) στις οποίες διαβιώνουν οι Ρομά, το πλέγμα και η ποιότητα των σχέσεων των κοινωνικών ομάδων, ο βαθμός αποδοχής και ενσωμάτωσης της «ετερότητας» και η ανάδειξη των επιμέρους ειδικών αναγκών παρέμβασης σε τοπικό επίπεδο σε θέματα προληπτικής ασφάλειας.

Για τις ανάγκες της έρευνας πραγματοποιήθηκαν πέντε τοπικές διαβουλεύσεις, το χρονικό διάστημα Φεβρουαρίου – Μαρτίου 2021, στους δήμους Ασπροπύργου (Δ. Αττική), Κατερίνης (Πιερίας), Σοφάδων (Καρδίτσας), Τρικάλων (Θεσσαλία) και Ηρακλείου (Κρήτης), περιοχές στις οποίες διαβιώνουν κοινότητες Ρομά και αποτελούν πεδίο παρέμβασης της Πράξης.

2.1. Η τοπική παρουσία των κοινοτήτων Ρομά στις περιοχές διερεύνησης.

Ασπρόπυργος- Δυτική Αττική: Στον συγκεκριμένο δήμο, οι Ρομά συναντώνται σε πέντε περιοχές, σε οικισμούς και καταυλισμούς, με διαφορετικά χαρακτηριστικά διαβίωσης: στην περιοχή Νεόκτιστα, όπου κατοικούν με μόνιμη εγκατάσταση σε ιδιόκτητες κατοικίες ή σε πρόχειρες κατασκευές, απασχολούμενοι με το εμπόριο και την περισυλλογή σιδηρών, στην περιοχή Νέα Ζωή, σε 2 καταυλισμούς, μέσα στην βιομηχανική ζώνη, στην θέση Πεύκα και στην θέση Σπιθάρες, με μεγάλο αριθμό μεταναστών Ρομά, στην περιοχή Ήμερος Τόπος, σε καταυλισμό που μεταβάλλεται διαρκώς, καθώς διέρχονται μετακινούμενοι από άλλες περιοχές της χώρας και στη θέση Σοφό που βρίσκεται στις παρυφές του βουνού, με δυσκολία πρόσβασης, όπου ορισμένοι Ρομά διαμένουν σε κατοικίες και οι περισσότεροι σε παραπήγματα, αντιμετωπίζοντας σοβαρά προβλήματα πρόσβασης σε βασικά κοινωνικά αγαθά και κάθε είδους υπηρεσίες. Επίσης, στην περιοχή, αναφέρθηκε και η ύπαρξη σημαντικού αριθμού Ρομά από άλλες χώρες, κυρίως από την Αλβανία και τη Ρουμανία.

Με εξαίρεση την περιοχή «Νεόκτιστα», σε όλα τα υπόλοιπα σημεία οι συνθήκες διαβίωσης είναι πάρα πολύ άσχημες, με τα προβλήματα να είναι έντονα σε όλα τα επίπεδα. Υπάρχει μεγάλη εξαθλίωση, ακραία φτώχεια και απομόνωση. Οι δυσμενείς συνθήκες στέγασης και οι ελλείψεις βασικών υποδομών δρουν επιβαρυντικά και για τα θέματα υγείας των Ρομά. Τα προβλήματα αφορούν και τους υπόλοιπους τομείς με έναν πληθυσμό στην πλειοψηφία του αναλφάβητο, με προβλήματα σχολικής φοίτησης, με ζητήματα αστικοδημοτικής τακτοποίησης και διαρκούς επισφάλειας για ένα μεγάλο μέρος του συνόλου, ακόμη και αναφορικά με τις δυνατότητες απρόσκοπτης παραμονής τους στις εν λόγω περιοχές, όπου είναι εγκατεστημένοι, αφού στο παρελθόν υπήρξαν επιχειρήσεις κατεδάφισης καταλυμάτων.

Τα τελευταία χρόνια, υπήρξαν πρωτοβουλίες για την επίλυση ορισμένων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι Ρομά της περιοχής, κυρίως με τη συνδρομή του πρώην αρμόδιου Αντιπεριφερειάρχη,

καθώς και δράσεις για τη σχολική στήριξη, αλλά όσον αφορά, κυρίως το πρώτο σκέλος, φαίνεται να υπήρξαν σοβαρές ασυνέχειες που λειτούργησαν ανασταλτικά.

Ηράκλειο – Κρήτη: Σύμφωνα με τη μελέτη «Σχεδιασμός της στρατηγικής για την κοινωνική ένταξη των Ρομά στην Περιφέρεια Κρήτης» και με στοιχεία του 2014, στον δήμο Ηρακλείου, ο μόνιμος πληθυσμός Ρομά (εδραιωμένοι) υπολογίζεται περίπου στα 1.500 άτομα και διακρίνεται στους κατοίκους: α) της Δ.Ε. Νέας Αλικαρνασσού, κυρίως εντός του καταυλισμού (Δύο Αοράκια) και β) εντός του αστικού ιστού (Περιοχές Πατέλες & Αγία Τριάδα).

Ο κύριος καταυλισμός αποτελείται από δύο τμήματα - ενωμένα μεταξύ τους, με δύο διαφορετικές ομάδες να διαμένουν σε κάθε ένα από αυτά. Ολόκληρος ο καταυλισμός χαρακτηρίζεται από πολύ κακές συνθήκες κατοικίας και υγιεινής. Στο ανατολικό τμήμα του καταυλισμού, η ομάδα διαμενόντων Ρομά είναι λίγο μεγαλύτερη αριθμητικά από την ομάδα που διαμένει στο δυτικό τμήμα του καταυλισμού κι εδώ οι συνθήκες διαβίωσης είναι δυσμενέστερες. Το βιοτικό επίπεδο των μελών της ομάδας είναι πολύ χαμηλό. Όσοι μένουν σε αυτό το τμήμα του καταυλισμού, μένουν σε πρόχειρα καταλύματα / παράγκες με βασικές ελλείψεις. Η άλλη ομάδα Ρομά (στο δυτικό τμήμα του καταυλισμού) διαβιώνει υπό καλύτερες συνθήκες, καθώς το εισόδημά τους είναι σχετικά υψηλότερο. Μένουν σε σπίτια φτιαγμένα από μπλόκα ή / και τσιμέντο και οι περισσότεροι καλύπτουν τις ελάχιστες αναγκαίες προϋποθέσεις διαβίωσης. Οι δύο διαφορετικές ομάδες, εκτός από το γλωσσικό διαχωρισμό (η μια ομάδα που αποκαλείται «Μπατσόρια» και μιλάει τη Ρομανί και η άλλη οι «Χαλκιδάιοι» που μιλάνε μόνο την Ελληνική), έχουν έντονες διαφορές μεταξύ τους και οι σχέσεις τους δεν χαρακτηρίζονται ιδιαίτερα καλές.

Κατερίνη- Πιερία: Η περιοχή διερεύνησης, στην οποία κατοικεί αποκλειστικά πληθυσμός ρόμικης προέλευσης, βρίσκεται στις παρυφές της πόλης της Κατερίνης, σύμφωνα με τα στοιχεία του Επιχειρησιακού Σχεδίου Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας. Στον οικισμό διαπιστώνονται σημαντικά προβλήματα στέγασης και δεν υπάρχουν διαμορφωμένοι κοινόχρηστοι χώροι, δεν υπάρχει κεντρικό δίκτυο αποχέτευσης, πολλές κατοικίες δεν είναι συνδεδεμένες με το δίκτυο ηλεκτροδότησης και εξυπηρετούνται με αυτοσχέδιο τρόπο. Οι Ρομά της περιοχής απασχολούνται, συνήθως, ως εργάτες γης ή γενικά εργάτες σε κάθε είδους εργασία, με την ανακύκλωση και περιστασιακά, συνήθως, σε αγροτικές, οικοδομικές, γενικές εργασίες, ως μικροπωλητές στη λαϊκή αγορά, αλλά και ως μετακινούμενοι εμπορικοί διανομείς.

Στην κοινότητα των Ρομά παρατηρείται έντονο πρόβλημα αναλφαβητισμού και υπάρχει μεγάλο ποσοστό σχολικής διαρροής. Τα θέματα υγείας αντιμετωπίζονται σε σημαντικό βαθμό μέσω της βασικής κοινωνικής δομής που είναι το Παράρτημα Ρομά του Κέντρου Κοινότητας, αλλά, κυρίως, από τις υφιστάμενες υγειονομικές υπηρεσίες που είναι προσβάσιμες στον πληθυσμό αναφοράς. Με την πάροδο του χρόνου, υπάρχουν ενδείξεις σταθερής βελτίωσης της κατάστασης αναφορικά με τις συνθήκες διαβίωσης αν και εξακολουθούν να είναι πολύ δύσκολες.

Σοφάδες- Καρδίτσα: Ο δήμος Σοφάδων αποτελεί σημείο αναφοράς για τους οικισμούς των Ρομά τόσο στη Θεσσαλία όσο και πανελλαδικά. Περιλαμβάνει στα διοικητικά του όρια δύο οικισμούς, τον παλιό οικισμό, ο οποίος βρίσκεται μέσα στον οικοδομικό ιστό της πόλης, και τον οικισμό «Νέα Ζωή», ο οποίος βρίσκεται 4 χιλιόμετρα από το κέντρο της πόλης.

Οι Ρομά εμφανίζονται στους Σοφάδες από το 1930, ενώ μετά το 1960 (λόγω της δημιουργίας της εθνικής οδού) βρίσκονται εγκατεστημένοι σε έκταση στις παρυφές των ορίων του σχεδίου πόλεως των Σοφάδων, η οποία ανέρχεται σε 150 στρέμματα περίπου. Η επιλογή αυτού του χώρου έγινε από τους ίδιους. Σήμερα, εκτός από αυτή την περιοχή, βρίσκονται εγκατεστημένοι και σε ένα νέο, μεγαλύτερης έκτασης, οικισμό.

Ο πρώτος οικισμός Ρομά καταλαμβάνει το 1/15 του δομημένου χώρου της έδρας (παλιός οικισμός: 150 στρέμματα), έκταση η οποία βρίσκεται στη νότια είσοδο της πόλης, μια ιδιαίτερα πυκνοκατοικημένη και υποβαθμισμένη αστική γειτονιά της πόλης.

Ο δεύτερος, νέος, οικισμός Ρομά έχει έκταση 70 στρεμμάτων και δημιουργήθηκε πιλοτικά πριν από 15, περίπου, χρόνια με σπίτια. Η επιλογή αυτού του χώρου έγινε από τον δήμο, ο οποίος και τον παραχώρησε, χωρίς να πληρώνουν μίσθωμα οι Ρομά. Ο οικισμός αποτελείται, αποκλειστικά, από 96 σπίτια και κατοικούν εκεί, γύρω, στα 500 άτομα. Στον, εν λόγω, οικισμό υπάρχουν αξιοπρεπείς υποδομές, διαμορφωμένοι δρόμοι, ασφαλτοστρωμένοι και δρόμος ο οποίος συνδέει τον οικισμό με τον κύριο οδικό άξονα, σύστημα αποχέτευσης, υπάρχουν κάδοι για τα απορρίμματα και η αποκομιδή γίνεται κανονικά, ενώ το δίκτυο υδροδότησης καλύπτει το 100% των σπιτιών.

Τα προβλήματα που παρουσιάζει ο νέος οικισμός από την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης αφορούν σε θέματα εκπαίδευσης και κοινωνικής ενσωμάτωσης των Ρομά και όχι ιδιαίτερα σε θέματα υποδομών. Το σύνολο των κατοίκων και των δυο οικισμών μιλάει την Ρομανί και δεν υπάρχουν διαφοροποιήσεις όσον αφορά τα βασικά γνωρίσματα της «κοινότητας».

Με το πέρασμα των χρόνων, υπήρξαν αρκετές αλλαγές και σε πολλά επίπεδα, με χαρακτηριστικότερη αυτή του Νέου Οικισμού. Εντούτοις, τα προβλήματα διαβίωσης των Ρομά παραμένουν, κυρίως, για όσους/ες διαμένουν στον παλιό οικισμό. Μια πραγματικότητα που αξίζει να αναφερθεί είναι ο σημαντικός αριθμός Ρομά που μεταναστεύει σε άλλες χώρες, με ιδιαίτερη προτίμηση στην Κύπρο και τη Γερμανία.

Τρίκαλα- Θεσσαλία: Στον δήμο Τρικκαίων κατοικεί ένας σημαντικός αριθμός Ρομά. Πιο συγκεκριμένα οι κύριες, αν όχι αποκλειστικές, περιοχές που κατοικούν Ρομά είναι το Κηπάκι, ο Πύργος και οι Άγιοι Απόστολοι – Ρόγγια (Καλαμάκι), όλοι πλησίον της πόλης των Τρικάλων. Αποτελούν ένα μη αμελητέο κομμάτι της κοινωνίας, της πόλης και της κοινωνικής και οικονομικής της καθημερινότητας. Στην περιοχή διακρίνονται δυο ομάδες Ρομά: η μια, η οποία μιλάει τη Ρομανί (τσιπ) και η οποία αυτοπροσδιορίζεται ως Ρομά και η άλλη, που μιλάει τα Ρουντάρικα, (πρόκειται για ρουμανόφωνους με ενσωματωμένα και διάφορα άλλα γλωσσικά στοιχεία), οι οποίοι συχνά αυτοαποκαλούνται ρουμανόβλαχοι.

Η περιοχή του Κηπακίου, σύμφωνα με την μελέτη του δήμου Τρικκαίων, (Σχέδιο δράσης για την κοινωνική ένταξη των Ρομά στο δήμο Τρικκαίων, 10-2017) χαρακτηρίζεται από άσχημες συνθήκες διαβίωσης των Ρομά, λόγω μη ολοκλήρωσης του αποχετευτικού δικτύου, φθορών στους λυόμενους οικίσκους, συνωστισμού πολλών οικογενειών σε μικρό χώρο και έλλειψη ηλεκτρικού ρεύματος. Σε γενικές γραμμές, όλες οι περιοχές κατοικίας των Ρομά στον δήμο χαρακτηρίζονται από μια υστέρηση συγκριτικά με τις υπόλοιπες, ιδιαίτερα στο σκέλος των υποδομών.

Η κατάσταση στις περιοχές αυτές είναι αρκετά διαφοροποιημένη, με τις συνθήκες στους τόπους κατοικίας των ρουμανόφωνων, σαφώς, να υπερτερούν. Τα στεγαστικά δάνεια έχουν αλλάξει λίγο την εικόνα των οικισμών κυρίως λόγω αγοράς οικοπέδων και κατασκευής σπιτιών (χωρίς να εκλείπουν οι λάθος επιλογές

αφού, όπως δηλώνεται, στην τοποθεσία Ρόγγια κατασκευάστηκαν οικίες Ρομά, χωρίς ουσιαστικά να μένει κανείς, λόγω αδυναμίας εξασφάλισης βασικών υποδομών και σύνδεσης με τον υπόλοιπο ιστό της πόλης και των γειτονικών χωριών).

2.2. Δράσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης των Ρομά και παρεχόμενες υπηρεσίες.

Σύμφωνα με τα ευρήματα των τοπικών διαβουλεύσεων που διενεργήθηκαν αλλά και τα στοιχεία από τις ομάδες εστιασμένης συζήτησης με μέλη των κοινοτήτων Ρομά, όλοι δήμοι των περιοχών ενδιαφέροντος διαθέτουν και παρέχουν κάποιες υπηρεσίες στις κοινότητες Ρομά. Καθώς η πρόσβαση σε υπηρεσίες και αγαθά αποτελεί απαραίτητη συνθήκη για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κοινοτήτων, αλλά και για την αύξηση του επιπέδου ενσωμάτωσης, οι προσφερόμενες υπηρεσίες θεωρούνται εξαιρετικής σημασίας.

Στο **δήμο Ασπροπύργου** προσφέρονται κοινωνικές υπηρεσίες, μέσω της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας και των Τμημάτων: Κοινωνικής Πολιτικής και Πολιτικών Ισότητας των Φύλων, Εφαρμογής Προγραμμάτων Κοινωνικής Προστασίας και Πρόνοιας και Προστασίας και Προαγωγής της Δημόσιας Υγείας. Αναφορικά με τις προσφερόμενες υπηρεσίες προς τους Ρομά, αυτές εντάσσονται κυρίως στις δράσεις του Κέντρου Κοινότητας. Τα μέλη των κοινοτήτων Ρομά προσέρχονται καθημερινά στην υπηρεσία Ρομά και ενημερώνονται για τις διαδικασίες που πρέπει να ακολουθηθούν, ώστε να λάβουν επιδόματα. Καταβάλλονται προσπάθειες εκ μέρους των στελεχών των υπηρεσιών να καταστήσουν την όλη προσέγγιση, όσο το δυνατόν πιο προσιτή στους δυνητικά ωφελούμενους. Στο πλαίσιο αυτό, οι προσπάθειες εστιάζουν και στην αποφυγή ή και αποτελεσματική διαχείριση των όποιων συγκρούσεων. Αναπτύσσονται συνεργασίες με τα σχολεία της περιοχής όπου φοιτούν παιδιά Ρομά, με τους διευθυντές των σχολείων για θέματα που προκύπτουν μέσα στη σχολική κοινότητα, αλλά και για άλλα, γενικότερα ζητήματα που προκύπτουν.

Από το **δήμο Σοφάδων** προσφέρονται κοινωνικές υπηρεσίες μέσω του Παραρτήματος Ρομά του Κέντρου Κοινότητας, οι οποίες αφορούν, σύμφωνα με προβλεπόμενα στη σχετική ΚΥΑ και τον αντίστοιχο οδηγό εφαρμογής, την ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης και προώθησης στην απασχόληση της συγκεκριμένης ομάδας πληθυσμού, η οποία βιώνει πολλαπλό κοινωνικό αποκλεισμό και ζει υπό συνθήκες διαβίωσης μη αποδεκτές. Το Παράρτημα Ρομά είναι στελεχωμένο από τέσσερα άτομα. Οι υπηρεσίες αφορούν στο σύνολο των θεμάτων που απασχολούν τον πληθυσμό αναφοράς κι έχει αναπτυχθεί ένα ικανοποιητικό υποστηρικτικό πλαίσιο προς όφελος των ατόμων των οικισμών.

Από το **δήμο Ηρακλείου** προσφέρονται κοινωνικές υπηρεσίες, κυρίως μέσω του Παραρτήματος Ρομά του Κέντρου Κοινότητας και αφορούν στη στήριξη σε θέματα υγείας, εκπαίδευσης, κοινωνικής αρωγής, υπηρεσίες προς τους Ρομά, που προβλέπονται από τη σχετική ΚΥΑ Δ23/ΟΙΚ. 14435/1135/29.03.2016 (ΦΕΚ Β' 854/30-3-2016) Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) «Καθορισμός ελάχιστων προδιαγραφών λειτουργίας των Κέντρων Κοινότητας». Το Παράρτημα Ρομά είναι στελεχωμένο από οκτώ άτομα πλήρους και μερικής απασχόλησης. Οι υπηρεσίες προς τους Ρομά εστιάζουν, κυρίως, σε θέματα υγείας, εκπαίδευσης (όπου για παράδειγμα η ψυχολόγος κάνει ομάδες συναισθηματικής αγωγής στα παιδιά Ρομά, κυρίως στα σχολεία που φοιτούν τα περισσότερα, στο 3ο και 4ο δημοτικό σχολείο Νέας Αλικαρνασσού) και απασχόλησης. Οργανώνονται εμβολιαστικά προγράμματα και γίνονται προσπάθειες για να διευθετηθούν τα διάφορα προβλήματα που προκύπτουν, κυρίως στον καταυλισμό και αφορούν διάφορες Υπηρεσίες του δήμου.

Από το **δήμο Κατερίνης** προσφέρονται κοινωνικές υπηρεσίες μέσω του Αυτοτελούς Τμήματος Κοινωνικής Προστασίας, Παιδείας Δια Βίου Μάθησης και Ισότητας των Φύλων το οποίο σύμφωνα με την περιγραφή του οργανισμού είναι αρμόδιο για το σχεδιασμό και την εφαρμογή της κοινωνικής πολιτικής, των πολιτικών ισότητας των φύλων καθώς και για την προστασία και προαγωγή της δημόσιας υγείας στην περιοχή του δήμου, με τη λήψη των καταλλήλων μέτρων και τη ρύθμιση των σχετικών δραστηριοτήτων.

Αναφορικά με τις προσφερόμενες υπηρεσίες προς τους Ρομά, αυτές εντάσσονται, κυρίως, στις δράσεις του Παραρτήματος Ρομά του Κέντρου Κοινότητας, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στη σχετική ΚΥΑ (Δ23/ΟΙΚ. 14435/1135/29.03.2016 (ΦΕΚ Β'854/30-3-2016) Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) «Καθορισμός ελάχιστων προδιαγραφών λειτουργίας των Κέντρων Κοινότητας». Το Παράρτημα Ρομά της Κατερίνης είναι στελεχωμένο από πέντε (5) άτομα και το Κέντρο Κοινότητας αριθμεί, ακόμη, έξι εργαζόμενους. Οι υπηρεσίες εστιάζουν, κυρίως, σε θέματα υγείας, εκπαίδευσης και απασχόλησης. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας του COVID-19 υπήρξε σημαντική στήριξη του πληθυσμού αναφοράς, ιδιαίτερα μέσω σωστής ενημέρωσης, ψυχολογικής (με βιντεοκλήσεις) και σχολικής (μέσω κινητών τηλεφώνων, ελλείψει τάμπλετ για την εξ' αποστάσεως εκπαίδευση) υποστήριξης. Την περίοδο έναρξης της σχολικής χρονιάς έγιναν εγγραφές 56 παιδιών Ρομά, τα οποία υποστηρίχθηκαν και στην εξ' αποστάσεως εκπαίδευση.

Από τον **δήμο Τρικκαίων** προσφέρεται ένα πλήθος υπηρεσιών στους Ρομά, κυρίως μέσω του Παραρτήματος του Κέντρου Κοινότητας, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στη σχετική ΚΥΑ Δ23/ΟΙΚ. 14435/1135/29.03.2016 (ΦΕΚ Β'854/30-3-2016) Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) «Καθορισμός ελάχιστων προδιαγραφών λειτουργίας των Κέντρων Κοινότητας». Το Παράρτημα Ρομά είναι στελεχωμένο από τέσσερα άτομα. Οι υπηρεσίες αφορούν, σχεδόν το σύνολο των θεμάτων που απασχολούν τον πληθυσμό αναφοράς και σε συνεργασία με την αντίστοιχη αρμόδια Διεύθυνση έχει αναπτυχθεί μια ολιστική προσέγγιση προς όφελος τους.

Παρά το γεγονός ότι οι δήμοι στις περιοχές διερεύνησης παρέχουν συγκεκριμένες υπηρεσίες, καταγράφεται σημαντική διαφοροποίηση ως προς τη στάση και τη δράση τους για την κοινωνική ενσωμάτωση των Ρομά. Από τα ευρήματα των ερευνητικών δράσεων προκύπτει ότι οι ενέργειες και οι πρακτικές που προωθούν την κοινωνική ένταξη σχετίζονται σημαντικά με τις δημοτικές Αρχές και τη δράση τους. Ως εκ τούτου παρατηρούνται έντονες διαφορές για παράδειγμα ανάμεσα στην περιοχή της Δυτικής Αττικής και των Τρικάλων, όπου οι δημοτικές αρχές φαίνεται να έχουν διαφορετική στόχευση αναφορικά με το ζήτημα των Ρομά.

Πιο συγκεκριμένα, ενώ οι δήμοι περιλαμβάνουν στις Υπηρεσίες τους, υπηρεσίες για την εξυπηρέτηση των μελών των κοινοτήτων Ρομά, δεν προωθείται απαραίτητα η κοινωνική ενσωμάτωσή τους. Αντιθέτως, στις περιοχές όπως η Δυτική Αττική και οι Σοφάδες Καρδίτσας φαίνεται ότι κάποιες από τις ενέργειες των δήμων οδηγούν σε περαιτέρω περιθωριοποίηση των Ρομά κοινοτήτων. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, καταγράφονται πρακτικές όπως άρνηση καταγραφής των μελών των Ρομά κοινοτήτων στα δημοτολόγια, άρνηση αδειοδότησης επιχειρήσεων Ρομά, διαχωρισμός των παιδιών στην εκπαίδευση κ.α. Αντιθέτως, οι δήμοι της Πιερίας και των Τρικκαίων υποδεικνύουν ότι η θετική δράση και πρόσβαση των Ρομά σε σημαντικές πληροφορίες και υπηρεσίες μπορεί να έχουν άμεσο θετικό αντίκτυπο στη ζωή των κοινοτήτων. Η προώθηση της εκπαίδευσης και της αλλαγής προτύπων απασχόλησης, όπως θα δούμε και στη συνέχεια,

συμβάλλει στην εξωστρέφεια και ανάπτυξη των κοινοτήτων διαμορφώνοντας συνθήκες για τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ Ρομά και μη Ρομά.

2.3. Οι Ρομά και οι «άλλοι»: Σχέσεις με άλλες κοινωνικές ομάδες

Οι σχέσεις ανάμεσα στους Ρομά με άλλες κοινωνικές ομάδες στις περιοχές διερεύνησης παρουσιάζουν αρκετές διαφορές. Σύμφωνα με τα πορίσματα των ερευνητικών δράσεων, σε κάποιες περιοχές παρατηρείται θετική διομαδική επαφή σε διάφορα κοινωνικά πλαίσια, ενώ σε άλλες, η επαφή είναι ελάχιστη ή ακόμη και πολύ αρνητική. Οι παράγοντες που επηρεάζουν το πρόσημο της επαφής είναι αρκετοί και σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό και με τις δράσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης και τις παρεχόμενες υπηρεσίες στις οποίες αναφερθήκαμε στην προηγούμενη υποενότητα.

Οι θετικές σχέσεις φαίνεται ότι καλλιεργούνται μέσω της συχνής και επαναλαμβανόμενης θετικής αλληλεπίδρασης σε διάφορα πλαίσια, εκτός των παραδοσιακών, όπως για παράδειγμα του εμπορίου. Η απασχόληση μελών των κοινοτήτων Ρομά σε θέσεις εργασίας των δήμων, κυρίως στον τομέα της καθαριότητας, αναφέρεται ως βασικό μέσο αποσταθεροποίησης των στερεοτύπων και αλλαγής της στάσης των μη Ρομά απέναντι στους Ρομά. Η αλλαγή αυτή εντοπίζεται στο δήμο Κατερίνης, Τρίκαλων και, σε μικρότερο βαθμό, στο δήμο Ηρακλείου, όπου τα μέλη των κοινοτήτων μετά από φοίτηση σε σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας και ολοκλήρωσης της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, εντάχθηκαν στην μισθωτή εργασία.

Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στις τοπικές διαβουλεύσεις και στις ομάδες εστιασμένης συζήτησης με Ρομά, η καθημερινή οπτική επαφή με τους Ρομά – δημοτικούς υπαλλήλους, επιφέρει αλλαγή στα στερεότυπα και αυξάνει τις πιθανότητες για αλληλεπίδραση με τα μέλη της μη Ρομά τοπικής κοινωνίας. Παράλληλα, η καθημερινή συνεργασία Ρομά και μη Ρομά στο πλαίσιο της εργασίας δημιουργεί νέες ταυτίσεις που βασίζονται περισσότερο στον εργασιακό τους ρόλο, παρά στην κοινωνική τους ταυτότητα. Επιπλέον, οι μη Ρομά που συνεργάζονται αρμονικά με Ρομά, καθίστανται ως πιθανοί «ευαγγελιστές» της θετικής αλλαγής που πραγματοποιείται εντός των κοινοτήτων Ρομά σε άλλα μέλη της τοπικής κοινωνίας, των οποίων η επαφή με μέλη των κοινοτήτων Ρομά είναι περιορισμένη.

Ο θετικός αντίκτυπος της απασχόλησης δεν αφορά μόνο τους μη Ρομά της τοπικής κοινωνίας, αλλά και τη Ρομά κοινότητα. Τα μέλη που εργάζονται σε υπηρεσίες ενός δήμου, αποτελούν παραδείγματα προς μίμηση εντός των κοινοτήτων Ρομά, ενώ σημειώνεται επαναφορά ορισμένων Ρομά στην εκπαίδευση με απώτερο στόχο την αύξηση πιθανοτήτων απασχόλησης. Η αλλαγή αυτή είναι εξαιρετικής σημασίας και οφείλεται σημαντικά στη δράση των παραρτημάτων Ρομά στα Κέντρα Κοινότητα των δήμων και τη διαμεσολάβηση. Σημειώνεται ότι οι τρεις περιοχές όπου παρατηρείται η στροφή προς τη μισθωτή απασχόληση (Τρίκαλα, Κατερίνη, Ηράκλειο) διαθέτουν παραρτήματα Ρομά εντός των Κέντρων Κοινότητας. Από τις περιοχές διερεύνησης, ο μοναδικός δήμος στον οποίο δεν υπάρχει παράρτημα Ρομά στο Κέντρο Κοινότητας είναι του Ασπροπύργου, γεγονός που καταγράφεται ως ένα σημαντικό έλλειμμα.

Η σύνδεση της απασχόλησης με την εκπαίδευση, όπως έχει διαμορφωθεί με τη φοίτηση στα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας και την μετέπειτα απασχόληση στο δήμο, έχει επηρεάσει και τη στάση των Ρομά απέναντι στην εκπαίδευση, καθώς στις ίδιες περιοχές (Πιερία, Τρίκαλα και Ηράκλειο) παρατηρείται αύξηση της φοίτησης των Ρομά παιδιών στα σχολεία. Στην αλλαγή αυτή έχουν συμβάλει, κατά τόπους, και οι

δάσκαλοι που προσπαθούν να βοηθήσουν τους Ρομά γονείς να αντιληφθούν τη σημασία της εκπαίδευσης για το μέλλον των παιδιών τους. Οι προσπάθειες αυτές, των Ρομά και των δασκάλων, έχουν οδηγήσει στην ανάπτυξη σχέσεων και στο πλαίσιο των σχολικών κοινοτήτων. Όπως φαίνεται στην περίπτωση των Τρικάλων, οι Ρομά γονείς συμμετέχουν στα συμβούλια γονέων και κηδεμόνων των σχολείων όπου φοιτούν τα παιδιά τους. Η συμμετοχή σε τέτοιου είδους συλλογικότητες, αποτελεί ευκαιρία για συνεργασία με μη Ρομά γονείς, ανάπτυξη σχέσεων και εμπιστοσύνης. Ειδικά στα Τρίκαλα, οι Ρομά φαίνεται να διατηρούν πολύ καλές σχέσεις με τα μέλη της τοπικής κοινωνίας, καθώς, σύμφωνα με τα δεδομένα από την ομάδα εστιασμένης συζήτησης, αλληλεπιδρούν σε διάφορα πλαίσια με τους μη Ρομά. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι Ρομά συμμετέχοντες ανέφεραν και τους χώρους διασκέδασης ως πλαίσια επαφής. Το γεγονός αυτό είναι εξαιρετικής σημασίας, καθώς η αλληλεπίδραση είναι θετική και επαναλαμβανόμενη με αποτέλεσμα τη σταδιακή αποσταθεροποίηση των στερεοτύπων (Sherif et al., 1954/1961, 1958/2001).

Σημαντικός παράγοντας που συμβάλλει στο υψηλό αυτό επίπεδο ένταξης και στις θετικές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη των δύο ομάδων, είναι η εγγύτητα της Ρομά κοινότητας με τον αστικό ιστό. Η εύκολη πρόσβαση και η παρουσία στο δημόσιο χώρο καλλιεργεί την οικειότητα και μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη εμπιστοσύνης. Στην περίπτωση, μάλιστα, μιας κοινότητας των Τρικάλων, που διαβιεί εντός του αστικού ιστού και τα μέλη της γειτνιάζουν με μη Ρομά, οι σχέσεις φαίνεται να είναι ακόμη καλύτερες. Σε αυτή την περίπτωση αναφέρεται ως σημαντικός παράγοντας και η μακροχρόνια παρουσία των Ρομά στην περιοχή και η συμβίωση με τους μη Ρομά, γεγονός που σίγουρα συμβάλλει στην οικειότητα. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι πρόκειται για περιοχές με μικρό πληθυσμό που οι περισσότεροι άνθρωποι γνωρίζονται μεταξύ τους.

Στον αντίποδα βρίσκονται οι κοινότητες των περιοχών Δυτικής Αττικής και Σοφάδων, όπου οι σχέσεις μεταξύ Ρομά και μη Ρομά χαρακτηρίζονται ως πολύ κακές. Στην περίπτωση των Σοφάδων όπου το μέγεθος της πόλης είναι πλησιέστερο σε αυτό των Τρικάλων και ένα μέρος τουλάχιστον της κοινότητας Ρομά έχει μακροχρόνια παρουσία στην περιοχή, θα περίμενε κανείς οι σχέσεις να είναι καλές με τους μη Ρομά κατοίκους. Μάλιστα, λόγω του μικρού μεγέθους της πόλης, οι Ρομά κινούνται στο δημόσιο χώρο και ως εκ τούτου αναμενόταν να υπάρχει εξοικείωση με τον μη Ρομά πληθυσμό. Απεναντίας όμως, παρουσιάζονται πολλά προβλήματα, όπως ανέδειξαν οι Ρομά συμμετέχοντες στην ομάδα εστιασμένης συζήτησης αλλά και στην τοπική διαβούλευση, κάνοντας λόγο για μη αποδοχή και ρατσιστική συμπεριφορά απέναντι στα μέλη της κοινότητας Ρομά. Τα σημαντικότερα προβλήματα αναφέρθηκαν σε σχέση με το σχολείο, τις εμπορικές συναλλαγές και τη διασκέδαση.

Οι Ρομά ανέφεραν ότι δεν γίνεται προσπάθεια από την εκπαιδευτική κοινότητα για βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου των Ρομά, καθώς οι δάσκαλοι, σύμφωνα με τους Ρομά, δεν δίνουν την απαιτούμενη σημασία στα παιδιά Ρομά, ενώ και η προσπάθεια συνεργασίας στο πλαίσιο του συλλόγου γονέων και κηδεμόνων απέτυχε. Όσον αφορά τις εμπορικές συναλλαγές και τη διασκέδαση, αναφέρθηκε διακριτική συμπεριφορά απέναντι στους Ρομά καταναλωτές, με τους καταστηματάρχες να επιδεικνύουν έλλειψη σεβασμού απέναντί τους, ενώ υπάρχει και άρνηση εξυπηρέτησης σε καταστήματα διασκέδασης. Οι κακές σχέσεις, σύμφωνα με τους Ρομά συμμετέχοντες, οφείλονται στην αρνητική στάση της δημοτικής Αρχής απέναντί τους και σε πρακτικές, όπως η άρνηση αδειοδότησης επαγγελματικών επιχειρήσεων στα μέλη της κοινότητας Ρομά.

Επιπλέον, σημαντικός παράγοντας για τις τεταμένες σχέσεις ανάμεσα στα μέλη των δύο ομάδων θεωρήθηκε η αύξηση του πληθυσμού των Ρομά που πλέον αποτελεί τα 2/3 του πληθυσμού. Η αύξηση και συγκέντρωση του πληθυσμού στον παλιό καταυλισμό φαίνεται να δημιουργεί πρακτικά ζητήματα που αφορούν την υγιεινή, καθώς ο καταυλισμός δεν διαθέτει πρόσβαση σε βασικά αγαθά, ενώ παράλληλα έχει σημειωθεί και αύξηση της παραβατικότητας.

Έντονα αρνητικά συναισθήματα εκφράστηκαν κατά τη διάρκεια της ομάδας εστιασμένης συζήτησης, κυρίως από νέους, που θεώρησαν ότι η μη Ρομά κοινότητα τους απορρίπτει κυρίως όταν προσπαθούν για τη βελτίωση της ζωής τους αυξάνοντας την εξωστρέφειά τους. Μια τέτοια αλλαγή δεν είναι πάντοτε ούτε ευπρόσδεκτη, ούτε αποδεκτή, όπως στην περίπτωση των Σοφάδων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα μέλη των μη Ρομά κοινοτήτων μπορεί να νιώθουν απειλή ως προς την ταυτότητά τους, η οποία πιθανόν να αλλοιωθεί από τη διεύρυνση της συμμετοχής των Ρομά στην κοινωνική και πολιτική ζωή ενός τόπου. Αυτό φαίνεται να συμβαίνει στην περίπτωση των Σοφάδων, όπου οι Ρομά αποτελούν την πλειοψηφία. Οι μη Ρομά είναι πιθανόν να φοβούνται ότι ως μειοψηφία δεν θα μπορέσουν να διατηρήσουν την ταυτότητά τους ή την ταυτότητα του τόπου τους. Λαμβάνοντας υπόψη ότι σημαντικό μέρος της ατομικής ταυτότητας συγκροτείται από κοινωνικές ταυτίσεις, η απώλεια της συλλογικής ταυτότητας ισοδυναμεί με απώλεια μέρους του εαυτού. Ως εκ τούτου, τα άτομα λειτουργούν με τρόπο προστατευτικά προς την ομάδα τους και με καχυποψία προς άλλους που μπορεί να τη βλάψουν.

Ακόμη η αρνητική στάση απέναντι στην εκδήλωση θετικών συμπεριφορών από μέρους των Ρομά μπορεί να οφείλεται στην αντίσταση των ατόμων σε πληροφορίες που αμφισβητούν αξιακά φορτισμένα στερεότυπα, καθώς η αποδοχή και αλλαγή σημαντικών στερεοτύπων θα απειλούσε το σύστημα αξιών βάσει των οποίων διαφοροποιούνται οι ομάδες (Tajfel, 1981/2001). Επομένως, η αποσταθεροποίηση ενός αξιακά φορτισμένου στερεοτύπου θα επέβαλε μια δομική αλλαγή που αφορά όχι μόνο την εξω-ομάδα αλλά και την ίδια την ομάδα και την ταυτότητά της.

Σε αυτή τη συνθήκη, διατηρείται το αρνητικό ψυχολογικό διομαδικό ρεπερτόριο¹ των δύο ομάδων που επηρεάζει κάθε αλληλεπίδραση, καθώς η επαφή ανάμεσα στα μέλη των δύο ομάδων πραγματοποιείται μόνο στη βάση της κοινωνικής ταυτότητας. Η κάθε επαφή φορτίζεται αρνητικά με αποτέλεσμα να προστίθενται συνεχώς νέα περιστατικά που ενισχύουν τις προκαταλήψεις. Η αλλαγή στη συγκεκριμένη περιοχή μπορεί επέλθει σταδιακά με την καλλιέργεια πεδίων θετικής επαφής και συνεργασίας ανάμεσα στα μέλη των δύο ομάδων.

Μεγαλύτερη ίσως προσπάθεια απαιτείται για την αλλαγή των σχέσεων μεταξύ Ρομά και μη Ρομά στην περιοχή της Δυτικής Αττικής. Ο μεγάλος αριθμός Ρομά, οι επιφυλάξεις και η συχνά αρνητική στάση των δημοτικών αρχών, η έλλειψη διαμεσολαβητών, οι δυσχερείς συνθήκες διαβίωσης και τα υψηλά ποσοστά παραβατικότητας των Ρομά, δεν φαίνεται να επιτρέπουν την αλλαγή, τουλάχιστον στο σύνολο των περιοχών της Δυτικής Αττικής. Καθώς υπάρχουν διαφοροποιήσεις εντός της Δυτικής Αττικής και των κοινοτήτων Ρομά,

¹ Ο όρος ψυχολογικό διομαδικό ρεπερτόριο εισήχθη από τους Bar-Tal και την Teichman (2005) και περιλαμβάνει «πεποιθήσεις και εικόνες σχετικά με την άλλη ομάδα (στερεότυπα), κοινές στάσεις (προκαταλήψεις), συγκινήσεις και συναισθήματα προς την άλλη ομάδα, κοινές προθέσεις συμπεριφοράς, συλλογική μνήμη αναφορικά με τη σχέση τους στο παρελθόν» (σ. 22).

θα μπορούσε πιθανόν να ξεκινήσει μια προσπάθεια προσέγγισης και βελτίωσης των σχέσεων σε περιοχές όπου κάποιοι τουλάχιστον από τους παράγοντες που αναφέρθηκαν παραπάνω ισχύουν.

2.4. Ασφάλεια και κοινωνική ειρήνη: Ανάδειξη ειδικών πεδίων παρέμβασης

Τα θέματα ασφάλειας και κοινωνικής ειρήνης συναρτώνται άρρηκτα με τις παραπάνω παρατηρήσεις όσον αφορά στις σχέσεις ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες που συμβιώνουν σε μια περιοχή. Στις περιοχές όπου τα μέλη των κοινοτήτων Ρομά παρουσιάζουν μια τάση εξωστρέφειας και προχωρούν σε προσπάθειες ένταξης μέσω της εκπαίδευσης και της απασχόλησης, αλλά παράλληλα βρίσκουν στήριξη από τους δημόσιους φορείς και την τοπική κοινωνία, το αίσθημα της ασφάλειας είναι πιο υψηλό. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι Ρομά δεν γίνονται αντιληπτοί ως απειλή, αλλά ως μέλη της τοπικής κοινωνίας. Στις περιπτώσεις αυτές, στόχος είναι η ευημερία του τόπου, η οποία μπορεί να επιτευχθεί όταν όλα τα μέρη της τοπικής κοινωνίας ευημερούν και όχι μόνο ένα μέρος αυτής. Προς αυτή την κατεύθυνση, βάσει της έρευνας, φαίνεται να κινούνται οι περιοχές των Τρικάλων και της Κατερίνης. Επιπλέον, στις δύο αυτές περιοχές, η συνεργασία με την αστυνομία και με τους διαμεσολαβητές έχει βοηθήσει σημαντικά στη μείωση της παραβατικότητας και την αύξηση του αισθήματος ασφάλειας, τόσο για τους μη Ρομά όσο και για τους ίδιους τους Ρομά.

Μειωμένο φαίνεται να είναι το αίσθημα ασφάλειας στις περιοχές όπου οι σχέσεις είναι εχθρικές, όπως στους Σοφάδες, όπου αναφέρθηκαν αυξημένα περιστατικά παραβατικότητας και εγκληματικότητας. Η περίπτωση της Δυτικής Αττικής αποτελεί τη μεγαλύτερη πρόκληση, με τα επίπεδα παραβατικότητας και εγκληματικότητας να είναι πολύ υψηλά. Είναι αξιοσημείωτο ότι απειλή δεν νιώθουν μόνο οι μη Ρομά αλλά και οι φιλήσυχοι και μη παρεκκλίνοντες Ρομά. Σε αυτή την περίπτωση, οι Ρομά συμμετέχοντες στην ομάδα εστιασμένης συζήτησης, αναφέρθηκαν στην ανάγκη μεγαλύτερης αστυνόμευσης για την αύξηση του αισθήματος ασφάλειας. Φαίνεται λοιπόν εδώ να συνδέονται το αίσθημα της ασφάλειας με την αστυνομία και τη δράση της. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί, αναλύονται εκτενέστερα οι σχέσεις ανάμεσα στους Ρομά και την αστυνομία.

Κεφάλαιο 3: Οι τοπικές κοινότητες Ρομά: Διερεύνηση στάσεων και αντιλήψεων αναφορικά με τον προληπτικό αστυνομικό ρόλο

Σε αυτό το κεφάλαιο τίθεται υπό συζήτηση ο προληπτικός ρόλος της αστυνομίας, όπως αυτός γίνεται κατανοητός από τα μέλη των κοινοτήτων Ρομά στις πέντε περιοχές ενδιαφέροντος. Η διαμεσολάβηση ως βασικό εργαλείο ανάπτυξης διαλόγου και πρόληψης κατέχει κεντρικό ρόλο στη συζήτηση.

Για τις ανάγκες της έρευνας πραγματοποιήθηκαν πέντε ομάδες εστιασμένης συζήτησης, το χρονικό διάστημα Φεβρουαρίου – Απριλίου 2021, με εκπροσώπους των κοινοτήτων Ρομά στους δήμους Ασπροπύργου (Δ. Αττική), Κατερίνης (Πιερίας), Σοφάδων (Καρδίτσας), Τρικάλων (Θεσσαλίας) και Ηρακλείου (Κρήτης).

3.1. Ρομά και Αστυνομία: Πεδία συνάντησης και διαμορφούμενες σχέσεις

Οι σχέσεις που διατηρούν οι Ρομά με την Αστυνομία επηρεάζονται σημαντικά από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και τις σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στη μη Ρομά τοπική κοινωνία με τα μέλη των Ρομά κοινοτήτων. Η Αστυνομία και τα μέλη της αποτελούν μια διακριτή ομάδα με συγκεκριμένο ρόλο εντός του κοινωνικού συνόλου. Ωστόσο, ως μέλη της ευρύτερης τοπικής κοινωνίας, οι αστυνομικοί φέρουν κατά κύριο λόγο τις ευρέως αποδεκτές πεποιθήσεις της μεγάλης ομάδας, ενώ οι σχέσεις που διατηρούν ως άτομα με τα μέλη των άλλων ομάδων, όπως είναι οι Ρομά, κατευθύνονται σημαντικά από τις ομαδικές πεποιθήσεις και στάσεις απέναντι σε άλλες κοινωνικές ομάδες. Η ίδια διαδικασία ισχύει και για τους Ρομά, οι σχέσεις των οποίων με τους άλλους καθορίζονται από τις σχέσεις που διατηρούνται ιστορικά με μια ομάδα και τις συλλογικές πεποιθήσεις σχετικά με αυτή. Επομένως, ήταν αναμενόμενο οι σχέσεις ανάμεσα στους Ρομά και την Αστυνομία να συμβαδίζουν με αυτές που διατηρούν οι Ρομά με την υπόλοιπη, ευρύτερη τοπική κοινωνία σε κάθε περιοχή. Οι σχέσεις ανάμεσα στις δύο ομάδες (Ρομά- Αστυνομία), σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνητικών δράσεων, είναι καλύτερες στα Τρίκαλα και στην Κατερίνη, λιγότερο καλές στο Ηράκλειο, κακές στους Σοφάδες και καθαρά επιχειρησιακές στη Δυτική Αττική.

Με εξαίρεση τα Τρίκαλα, όπου οι αστυνομικοί διατηρούν φιλικές σχέσεις με τα μέλη των κοινοτήτων Ρομά, στις υπόλοιπες περιοχές, οι επαφές ανάμεσα στα μέλη των δύο ομάδων περιορίζονται κατά κύριο λόγο στο πλαίσιο του αστυνομικού έργου. Ως εκ τούτου οι σχέσεις ανάμεσα στις δύο ομάδες αξιολογούνται από τους συμμετέχοντες στις ομάδες εστιασμένης συζήτησης βάσει των ενεργειών της αστυνομίας, αλλά και της συμπεριφοράς των αστυνομικών κατά τη διεκπεραίωση των ενεργειών αυτών.

Η επαφή πραγματοποιείται κυρίως κατά τη διενέργεια ελέγχων εκτός των καταυλισμών και επιχειρήσεων εντός των καταυλισμών. Όλοι οι Ρομά, ανεξαρτήτως της περιοχής στην οποία διαμένουν και τις σχέσεις που έχουν με την τοπική κοινωνία, υποστήριξαν ότι ελέγχονται περισσότερο σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Οι έλεγχοι αυτοί, σύμφωνα με τους Ρομά, πραγματοποιούνται λόγω της αναγνώρισης της κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκουν οι Ρομά. Η αναγνώριση συμβαίνει συνήθως από ορατά στοιχεία, όπως είναι το χρώμα του δέρματος, η ένδυση ή το όχημα στο οποίο επιβαίνουν τα μέλη των κοινοτήτων Ρομά.

Οι περισσότεροι έλεγχοι διενεργούνται στα οχήματα των Ρομά και η στάση των συμμετεχόντων απέναντι στους ελέγχους αυτούς δεν είναι κοινή. Στις περιοχές όπου οι σχέσεις ανάμεσα στους Ρομά και στους μη Ρομά είναι σχετικά καλές, όπως είναι τα Τρίκαλα, οι έλεγχοι που διενεργεί η αστυνομία θεωρούνται θετικοί και απαραίτητοι, καθώς βοηθούν τα μέλη της κοινότητας να βελτιωθούν και να τηρούν τους κανόνες. Στις περιοχές όπου οι σχέσεις δεν είναι αρκετά καλές, οι συνεχείς έλεγχοι γίνονται αντιληπτοί ως έμπρακτη έκφραση προκαταλήψεων. Για παράδειγμα, στην εστιασμένη συζήτηση με μέλη της κοινότητας Ρομά του Ηρακλείου αναφέρθηκε ότι η συμπεριφορά των αστυνομικών απέναντι στους Ρομά κατά τους ελέγχους χαρακτηρίζεται, κατά κύριο λόγο, από έλλειψη σεβασμού.

Οι έλεγχοι της αστυνομίας αυξήθηκαν κατά την περίοδο της πανδημίας και του περιορισμού μετακίνησης για τον έλεγχο των δικαιολογητικών, ενώ πραγματοποιούνταν και έλεγχοι εντός των καταυλισμών, ακόμη και σε περιοχές όπως οι σχέσεις με την αστυνομία θεωρούνται καλές.

Ενώ οι έλεγχοι των οχημάτων θεωρούνται από αρκετούς αναγκαίοι και ως εκ τούτου αποδεκτοί, οι έλεγχοι εντός της πόλης ενώπιον μη Ρομά, όταν τα μέλη της κοινότητας Ρομά κοινωνικοποιούνται και συμμετέχουν σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες, δεν είναι αποδεκτοί. Οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι αυτοί οι έλεγχοι αποτελούν προσβολή για τους ίδιους, ενώ δημιουργούν καχυποψία στους μη Ρομά που παρακολουθούν τη σκηνή του ελέγχου. Η συμπεριφορά αυτή αποδίδεται από τους Ρομά της Κατερίνης στην έλλειψη οικειότητας και γνώσης. Δεδομένης της πολύ καλής σχέσης με τους αστυνομικούς της Κατερίνης, οι Ρομά συμμετέχοντες στην ομάδα εστιασμένης συζήτησης, αναφέρουν ότι μόνο οι αστυνομικοί που δεν τους γνωρίζουν προβαίνουν σε τέτοιους ελέγχους. Παρόλα αυτά αναφέρονται στις ενέργειες αυτές ως ρατσιστικές.

Σε ρατσιστική συμπεριφορά αναφέρονται οι Ρομά συμμετέχοντες που προέρχονται από περιοχές όπου οι σχέσεις είναι τεταμένες με την τοπική κοινωνία, δηλαδή τους Σοφάδες αλλά και το Ηράκλειο. Οι συμμετέχοντες υποστηρίζουν ότι οι αστυνομικοί προχωρούν σε γενικεύσεις αρνητικών στερεοτύπων ενοχοποιώντας και στοχοποιώντας τους Ρομά συλλογικά για παραβατικές ή εγκληματικές ενέργειες στις οποίες έχουν προχωρήσει κάποια από τα μέλη της κοινότητας. Αποτέλεσμα αυτών είναι, οι συνεχείς έλεγχοι αλλά και η προσβλητική συμπεριφορά των αστυνομικών απέναντί τους.

Οι συμμετέχοντες αναφέρουν ότι, λόγω των επαναλαμβανόμενων ελέγχων και της στοχοποίησης από την αστυνομία, επηρεάζεται και η δική τους συμπεριφορά. Προκατειλημμένοι και οι ίδιοι οι Ρομά απέναντι στους αστυνομικούς, διατηρούν αρνητική στάση όταν τους γίνεται κάποιος έλεγχος με αποτέλεσμα την αναπαραγωγή των στερεοτύπων. Σε αυτό το πλαίσιο, οι συμμετέχοντες του Ηρακλείου Κρήτης πρότειναν την οργάνωση δράσεων ευαισθητοποίησης των μελών και των δύο μερών, όπως θα ήταν η επίσκεψη των αστυνομικών στους καταυλισμούς και η αλληλεπίδραση. Μέσω της επαφής θα μειωθεί, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, η καχυποψία που τρέφουν οι Ρομά για τους αστυνομικούς, θα βοηθούσε στο να κατανοήσουν οι Ρομά τη στάση που διατηρούν οι αστυνομικοί για τους Ρομά. Συνεπώς, προτείνεται από τους συμμετέχοντες η δημιουργία ενός πλαισίου επικοινωνίας και διαλόγου μεταξύ των δύο ομάδων για τη βελτίωση της υπάρχουσας κατάστασης.

Στη Δυτική Αττική η αστυνομία λειτουργεί καθαρά επιχειρησιακά και κατασταλτικά, λόγω της γκετοποίησης και της αυξημένης εγκληματικότητας. Αν και πραγματοποιεί επιχειρήσεις, η αστυνομία, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες δεν ανταποκρίνεται στις κλήσεις των κατοίκων, όταν υπάρχει κάποιο

πρόβλημα. Ως εκ τούτου, οι κάτοικοι των περιοχών αυτών, σύμφωνα πάντα με τους συμμετέχοντες, έχουν χάσει την εμπιστοσύνη τους στην αστυνομία. Ως εκ τούτου, σημειώνεται έλλειψη εμπιστοσύνης προς την αστυνομία. Το φαινόμενο απαντάται και στην περιοχή των Σοφάδων, όπου, ειδικά για προβλήματα που άπτονται καθαρά της κοινότητας των Ρομά, η αστυνομία δεν παρεμβαίνει, όπως αναφέρθηκε από τους συμμετέχοντες.

Στον αντίποδα αυτών βρίσκονται η περιοχή των Τρικάλων, όπου οι σχέσεις ανάμεσα στους αστυνομικούς και τους Ρομά είναι φιλικές και διατηρούνται και εκτός του εργασιακού πλαισίου. Οι αστυνομικοί επισκέπτονται τα σπίτια των Ρομά για κοινωνικούς λόγους, ενώ αλληλεπιδρούν και στο δημόσιο χώρο εκτός του ρόλου του αστυνομικού. Οι σχέσεις χαρακτηρίζονται από εμπιστοσύνη και σεβασμό με αποτέλεσμα τη συνεργασία και την προώθηση της πρόληψης για την επίλυση προβλημάτων.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι οι επαφές ανάμεσα στις δύο ομάδες κατευθύνονται σημαντικά από τις εδραιωμένες αντιλήψεις σχετικά με τα μέλη της ομάδας. Αρνητικά στερεότυπα και προκαταλήψεις διαμορφώνουν τη διομαδική συμπεριφορά προκαλώντας έντονα αρνητικά συναισθήματα. Ο θυμός ή ο φόβος αυξάνουν το αίσθημα της απειλής μειώνοντας παράλληλα το αίσθημα της εμπιστοσύνης και της ασφάλειας. Η επαφή με όρους ατόμων-μελών της ευρύτερης κοινότητας, πέρα από τα στενά όρια των κοινωνικών ή επαγγελματικών ταυτοτήτων, όπως συμβαίνει σε κάποιες από περιοχές, επιτρέπουν την καλλιέργεια θετικών σχέσεων. Οι θετικές αυτές σχέσεις και η ανεπτυγμένη εμπιστοσύνη μπορούν στη συνέχεια να θέσουν σε κίνηση ένα μοντέλο συνεργασίας για την πρόληψη της παραβατικότητας.

3.2. Οι αντιλήψεις των Ρομά για τον προληπτικό αστυνομικό ρόλο

Ο προληπτικός ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει η αστυνομία για την επίλυση προβλημάτων εντός των κοινοτήτων Ρομά, συζητήθηκε έμμεσα στη βάση της ανάγκης γνωριμίας και συνεργασίας των Ρομά με τα μέλη της αστυνομίας, τουλάχιστον σε τρεις από τις πέντε περιοχές ενδιαφέροντος.

Οι Ρομά βρίσκονται ήδη σε στενή συνεργασία με την αστυνομία για την επίλυση ζητημάτων της κοινότητας στα Τρίκαλα. Η βελτίωση της ζωής των Ρομά στον έναν εκ των τριών καταυλισμών λόγω της δράσης και του έργου ενός διαμεσολαβητή, κατέστησε απαραίτητη τη διαμεσολάβηση στη ζωή των κοινοτήτων. Επιτυγχάνοντας την πρόσβαση σε υπηρεσίες και αγαθά μέσω της επικοινωνίας και της συνεργασίας, η διαμεσολάβηση αποτελεί πλέον για τους Ρομά των Τρικάλων απαραίτητο εργαλείο για την επίλυση των ζητημάτων που επί δεκαετίες αποτελούν πρόκληση για τις κοινότητες. Έχοντας γίνει μάρτυρες των καρπών της διαμεσολάβησης, οι εκπρόσωποι των κοινοτήτων που δεν έχουν στη διάθεσή τους κοινωνικό διαμεσολαβητή, τόνισαν το κενό και ανέφεραν τις προσπάθειές τους για εισαγωγή του θεσμού σε διάφορες δημόσιες υπηρεσίες για την απρόσκοπτη επικοινωνία των μελών των κοινοτήτων, κυρίως των αναλφάβητων με τους υπαλλήλους των υπηρεσιών. Οι ίδιοι υποστήριξαν ότι μέσα από την επικοινωνία και την ενημέρωση μπορεί σταδιακά να βελτιωθεί το επίπεδο ζωής των μελών των κοινοτήτων Ρομά. Πέρα από τον κοινωνικό διαμεσολαβητή, οι πρόεδροι των συλλόγων των Ρομά βρίσκονται σε διαρκή επικοινωνία και συνεργασία με την Ειδική Ομάδα Ρομά που έχει συσταθεί στην Αστυνομική Διεύθυνση Τρικάλων. Η συνεργασία και η επικοινωνία με την αστυνομία θεωρήθηκε απαραίτητη και αυτονόητη.

Η ίδια αναγκαιότητα διαφαίνεται και στην περιοχή της Πιερίας, όπου επίσης οι σχέσεις με την αστυνομία είναι πολύ θετικές. Τον ρόλο του διαμεσολαβητή από την πλευρά της κοινότητας διαδραματίζει ο Πρόεδρος της κοινότητας, ο οποίος βρίσκεται σε επικοινωνία με την αστυνομία. Αν και δεν αναγνωρίστηκε ως προληπτική δράση, η περιγραφή της διαδικασίας της συνεργασίας κατά την οποία η αστυνομία απευθύνεται στον Πρόεδρο της κοινότητας αρχικά για την επίλυση ενός ζητήματος, βρίσκεται αρκετά κοντά σε ένα μοντέλο προληπτικής δράσης.

Όπως φαίνεται, ανάλογα με το βαθμό ανάπτυξης σχέσεων και εξοικείωσης με την ιδέα της διαμεσολάβησης, τα μέλη των κοινοτήτων παρουσιάζουν διαφορετικό βαθμό κατανόησης της έννοιας της προληπτικής ασφάλειας. Στο Ηράκλειο όπου μόλις πρόσφατα διορίστηκε κοινωνικός διαμεσολαβητής Ρομά, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην επίλυση των διαφορών εντός των καταυλισμών. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει ότι η σημασία της διαμεσολάβησης γίνεται ήδη κατανοητή. Απομένει η εφαρμογή της διαμεσολάβησης ως εργαλείο για την προληπτική ασφάλεια.

Παρά τις δυσκολίες, η συνεργασία και η αλληλοβοήθεια είναι ζητούμενα για τους συμμετέχοντες που φάνηκαν ανοιχτοί και πρόθυμοι να συμμετάσχουν σε δράσεις που προωθούν την αλληλεπίδραση, γνώση και κατανόηση των δύο πλευρών, των Ρομά και των αστυνομικών.

Στις δύο περιοχές όπου εντοπίζονται πιο σοβαρά προβλήματα με την τοπική κοινωνία, υπήρχε έντονο ενδιαφέρον για τη διαμεσολάβηση και την πρόληψη, καθώς διαφάνηκε η μεγάλη ανάγκη για επίλυση των υπαρχόντων προβλημάτων. Το σημαντικότερο ίσως πρόβλημα που εντοπίζεται στην εφαρμογή ενός μοντέλου προληπτικής ασφάλειας στις περιοχές αυτές είναι η έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στην αστυνομία. Στην περιοχή της Δυτικής Αττικής, όπως αναφέρθηκε ήδη, τα υψηλά επίπεδα εγκληματικότητας περιορίζουν τη δράση της αστυνομίας και καθορίζουν τις σχέσεις της με τις κοινότητες. Επιπλέον, η μικρή αριθμητική παρουσία των κοινωνικών διαμεσολαβητών Ρομά στην περιοχή δεν επαρκεί για την κάλυψη των αναγκών των κοινοτήτων, πόσο μάλλον για τη διεύρυνση του ρόλου τους και την ανάληψη του έργου της διαμεσολάβησης μεταξύ αστυνομίας και κοινοτήτων. Ακόμη, ως πρόκληση στο εγχείρημα συνεργασίας με την αστυνομία αναφέρθηκε η καχυποψία απέναντι στον κοινωνικό διαμεσολαβητή και των σχέσεων που μπορεί να αναπτύσσει με την αστυνομία. Ωστόσο, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, μετά από ένα διάστημα και με την επιτυχή παρέμβασή τους, ως διαμεσολαβητών, τα μέλη των κοινοτήτων «πείστηκαν για την αξία του ρόλου» και αναπτύσσουν σχέσεις εμπιστοσύνης και συνεργασίας προς όφελος του συνόλου.

Κεφάλαιο 4: Οι τοπικές Αστυνομικές Αρχές: Διερεύνηση των στάσεων / αντιλήψεων σχετικά με τις τοπικές κοινότητες Ρομά και των σχέσεων μεταξύ αστυνομικού προσωπικού και τοπικών κοινοτήτων

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά τα κεντρικά ευρήματα που προέκυψαν από τη διενέργεια ομάδων εστιασμένης συζήτησης με **αστυνομικούς υπαλλήλους** που εργάζονται σε τοπικές αστυνομικές Υπηρεσίες στις περιοχές παρέμβασης, άλλα και τις συζητήσεις που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο των τοπικών διαβουλεύσεων. Ο σκοπός των ομάδων συζήτησης με αστυνομικούς υπαλλήλους, ήταν η διερεύνηση των αντιλήψεων και στάσεων του αστυνομικού προσωπικού απέναντι στις κοινότητες Ρομά και η ανάδειξη των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών του αστυνομικού προσωπικού για την ανάληψη ενός διαμεσολαβητικού και προληπτικού ρόλου σε θέματα ασφάλειας. Για τις ανάγκες της έρευνας πραγματοποιήθηκαν πέντε ομάδες εστιασμένης συζήτησης, τον Φεβρουάριο 2021, με αστυνομικούς υπαλλήλους διαφόρων βαθμίδων που υπηρετούν σε αστυνομικές Υπηρεσίες και Δ/νσεις των δήμων της Δυτικής Αττικής, του δήμου Κατερίνης (Πιερίας), του δήμου Σοφάδων (Καρδίτσας), του δήμου Τρικάλων (Θεσσαλίας) και του δήμου Ηρακλείου (Κρήτης), περιοχές στις οποίες διαβιούν κοινότητες Ρομά και αποτελούν πεδίο παρέμβασης της Πράξης.

4.1. Η δράση της Αστυνομίας σε τοπικό επίπεδο

Είναι πολύ σημαντικό να αναφερθεί εξ' αρχής ότι οι περιοχές διερεύνησης δεν χαρακτηρίζονται από ομοιομορφία και παρουσιάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και ανάγκες σε επίπεδο αστυνόμευσης και κοινωνικής ασφάλειας. Ανάμεσα στις περιοχές που διερευνήθηκαν βρίσκονται ημιαστικές περιοχές των Περιφερειών της χώρας, με μικρή και μεσαία πληθυσμιακή κάλυψη και περιοχές που βρίσκονται στον αστικό ιστό μεγάλων Περιφερειών, όπως αυτός της Αττικής και του Ηρακλείου. Ως εκ τούτου, το είδος και η ένταση των ζητημάτων, ασφάλειας, κοινωνικής ειρήνης, αλλά και διαμορφούμενων κοινωνικών σχέσεων διαφοροποιούνται.

Σύμφωνα με τα στοιχεία από την απογραφή του 2011 και σε ορισμένες περιπτώσεις νεότερης καταγραφής των δήμων²:

- Η Περιφερειακή ενότητα Δυτικής Αττικής αποτελείται από πέντε δήμους και το 2011 αριθμούσε περίπου 161.000 κατοίκους, με πιο μεγαλύτερη συγκέντρωση του πληθυσμού στο δήμο Φυλής.
- Ο πληθυσμός του πολεοδομικού συγκροτήματος Ηρακλείου, το οποίο αποτελείται από το Ηράκλειο και τη Νέα Αλικαρνασσό από το δήμο Ηρακλείου και το Γάζι από το δήμο Μαλεβιζίου και τις δημοτικές ενότητες αυτών, ανέρχεται από πρόσφατες εκτιμήσεις (2017) σε 186.000 περίπου κατοίκους³.

² Βλέπε χαρακτηριστικά δήμο Ηρακλείου Κρήτης

³ ΕΛΣΤΑΤ, 2017

- Ο δήμος Κατερίνης της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας (ο οποίος συστάθηκε 1/1/ 2011 από τη συνένωση των προϋπαρχόντων δήμων Ελαφίνας, Κατερίνης, Κορινού, Παραλίας, Πέτρας και Πιερίων), αριθμούσε το 2011, 85.851 κατοίκους.
- Ο δήμος Τρικαίων της Περιφέρειας Θεσσαλίας με έδρα τα Τρίκαλα, αριθμούσε το 2011, 81.355 κατοίκους.
- Ο δήμος Σοφάδων, της Περιφερειακής Ενότητας Καρδίτσας, αριθμεί πληθυσμό 18.864 κατοίκων (2011). Η κωμόπολη των Σοφάδων έχει μόνιμο πληθυσμό 6.045 κατοίκους (συνυπολογίζοντας τον καταυλισμό Ρομά).

Θα πρέπει να αναφερθεί ότι σε δήμους ήπιας αστικοποίησης και μικρομεσαίας πληθυσμιακής πυκνότητας, τα προβλήματα που επιβάλλουν την αστυνομική παρέμβαση (παραβατική συμπεριφορά, παράνομη δράση, διατάραξη δημόσιας ειρήνης, προσβολές προσώπων κλπ.) δεν έχουν μεγάλη ένταση, σε αντίθεση με τους δήμους μεγαλύτερη πληθυσμιακής πυκνότητας, αστικοποίησης και διαβίωσης πολλών και διαφορετικών ομάδων (μετανάστες, παλινοστούντες, πρόσφυγες κ.ά.). Επίσης, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη κι άλλοι παράγοντες που διαδραματίζουν το ρόλο τους στην ένταση και το είδος της αστυνομικής παρέμβασης, οι οποίοι σχετίζονται με το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο κάθε περιοχής και τους περιβαλλοντικούς παράγοντες και επιδρούν στη διαμόρφωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων, με ιδιαίτερη επίδραση στην εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών και περαιτέρω υποβάθμισης του αστικού περιβάλλοντος.

Σύμφωνα με όσα καταγράφηκαν στις τοπικές διαβουλεύσεις και στις ομαδικές συζητήσεις με τους αστυνομικούς των διαφόρων περιοχών διερεύνησης, οι σχέσεις που αναπτύσσει η αστυνομία με την τοπική κοινότητα στηρίζονται κυρίως, στην καταστολή του εγκλήματος και λιγότερο στην πρόληψη. Ο φόρτος εργασίας και η σοβαρότητα του αστυνομικού έργου στην αντιμετώπιση του εγκλήματος επίσης διαφοροποιείται μεταξύ των περιοχών μελέτης. Σημαντικά διακρίνεται, η περίπτωση της Δυτικής Αττικής, ως μια περιοχή με προβλήματα εγκληματικότητας, συγκρούσεις και αντικοινωνικές συμπεριφορές μεταξύ διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων, όπου κάποιες εξ' αυτών διαβιούν στα όρια της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Σε αυτή την περιοχή το έργο της αστυνομίας είναι επιφορτισμένο κυρίως με την καταστολή κι αυτό αφορά και στη διαχείριση της παραβατικότητας των Ρομά που είναι εγκατεστημένοι στην περιοχή. Χαρακτηριστική είναι η αφήγηση του Γενικού Γραμματέα του δήμου Ασπροπύργου, ο οποίος αναφέρει ότι στην περιοχή υπάρχει ένταση μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, την οποία πυροδοτούν και Ρομά εκδηλώνοντας αντικοινωνική συμπεριφορά (κλιμακούμενη κατά περίπτωση σε βαριά εγκληματική συμπεριφορά). Αναφερόμενος στο παράδειγμα των καταγεγραμμένων περιστατικών έντασης στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς με καθημερινές επιθέσεις, σε συγκεκριμένα δρομολόγια αστικού λεωφορείου, σημειώνει ότι εκτός από τις υλικές ζημιές που προκαλούνται, καλλιεργείται ένα έντονο αίσθημα ανασφάλειας στους δημότες και η αστυνομική επέμβαση κρίνεται αναγκαία. Πράγματι, η περιοχή φαίνεται να είναι ιδιαίτερα επιβαρυσμένη, γεγονός που αναδεικνύεται τόσο από τους συμμετέχοντες στην έρευνα, όσο και από τα δημοσιεύματα στον Τύπο, αλλά και τις εκθέσεις φορέων και οργανισμών σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο.

Σε αντίθεση, στις περιοχές που βρίσκονται στην Περιφέρεια και σε επαρχιακές ζώνες η αστυνομία έχει να διαχειριστεί ηπιότερη παραβατικότητα, τουλάχιστον ως προς την ένταση και τη συχνότητα και το έργο

της είναι λιγότερο επιβαρυνόμενο. Η παραβατικότητα και η εκδήλωση αντικοινωνικών συμπεριφορών που συνδέεται με τους Ρομά συναντάται σε δύο επίπεδα, εσωτερικά και εξωτερικά. Στο πρώτο επίπεδο οι συγκρούσεις λαμβάνουν χώρα εσωτερικά, εντός των καταυλισμών, συνήθως από διαφορετικές ομάδες Ρομά που συνυπάρχουν ή ακόμη και στο εσωτερικό της ομάδας. Στο δεύτερο επίπεδο, καταγράφονται διαφωνίες και εντάσεις με την έξω- κοινότητα, δηλαδή τους υπόλοιπους κατοίκους μια περιοχής. Η παραβατική συμπεριφορά των Ρομά σε αρκετές περιπτώσεις συνδέεται με τις συνθήκες διαβίωσής τους και την κοινωνική και οικονομική αποστέρηση που βιώνουν (ρευματοκλοπή, παράνομη καύση ξύλων, μικροαπάτες, μικροκλοπές, παρεμπόριο), ενώ φαίνεται ότι οι Ρομά προχωρούν και σε συχνές παραβιάσεις του Κ.Ο.Κ. Σε κάποιες από τις περιοχές διερεύνησης (Κατερίνη, Τρίκαλα) η παραβατικότητα των Ρομά αποδίδεται, πρωτίτως, όχι στους εγκατεστημένους στην περιοχή Ρομά, αλλά σε Ρομά επισκέπτες που προέρχονται από οικισμούς άλλων περιοχών.

Η αστυνομία φαίνεται να συνεργάζεται με τις τοπικές αρχές για τον κοινωνικό έλεγχο και τη διατήρηση της κοινωνικής ειρήνης, όμως δεν φαίνεται να αναλαμβάνονται εκατέρωθεν, συνεργατικές δράσεις προληπτικού χαρακτήρα. Προς αυτή την κατεύθυνση θα μπορούσαν να λειτουργήσουν τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας, ένας θεσμός όπου φαίνεται να έχει ατονήσει, καθώς σε καμία περιοχή διερεύνησης δεν εντοπίστηκε η λειτουργία σχετικού Συμβουλίου. Σε κάθε περίπτωση, η συνεργασία των τοπικών αρχών με την αστυνομία αναπτύσσεται σε ένα θετικό κλίμα.

Μια πρωτοβουλία συνεργασίας της αστυνομίας με άλλους φορείς της τοπικής κοινωνίας που έχει ιδιαίτερη σημασία, αλλά και συμβολισμό είναι αυτή που αναφέρθηκε στο δήμο Σοφάδων- Καρδίτσας και αφορά στην, επί σειρά ετών, υλοποίηση προγράμματος στήριξης της εκπαίδευσης των Ρομά, από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, το οποίο ανέλαβε πρωτοβουλίες ανάπτυξης κοινών δράσεων με την αστυνομία, στο πλαίσιο πολυμερών δικτύσεων και συνεργασιών.

Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, σε μερικές περιοχές, όπως στο δήμο Τρικκαίων και στο δήμο Κατερίνης, η αστυνομία έχει αναλάβει πρωτοβουλίες ενημέρωσης του τοπικού πληθυσμού και ιδιαίτερα των κοινοτήτων Ρομά, σε θέματα που συνδέονται με την οδική συμπεριφορά, τους κανόνες του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, αλλά και τους κινδύνους που ελλοχεύουν από τη χρήση του διαδικτύου, πρωτοβουλίες που αξιολογούνται ως πολύ θετικές και μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την ανάπτυξη περισσότερων και ποικίλων δράσεων προληπτικού χαρακτήρα.

4.2. Αστυνομία και Ρομά: Πεδία συνάντησης, διαμορφούμενες σχέσεις και αντιλήψεις

Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας, το πεδίο συνάντησης των αστυνομικών με τους Ρομά, είναι το πεδίο του ελέγχου της αντικοινωνικής συμπεριφοράς, της παρέκκλισης και της παραβατικότητας. Από τις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν με τους αστυνομικούς υπαλλήλους προέκυψε ότι σε όλες τις περιοχές διερεύνησης, ανεξάρτητα από την ένταση και το είδος της εκτροπής από τις άτυπες και τυπικές κοινωνικές νόρμες που έχουν να διαχειριστούν, η επαφή τους και η αλληλεπίδρασή τους με τους Ρομά γίνεται στο πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου και συνεπώς επικρατέστερα, της κατασταλτικής επέμβασης της αστυνομίας. Μικρές εξαιρέσεις για ευκαιρίες κοινωνικής αλληλεπίδρασης καταγράφηκαν στις ελάχιστες πρωτοβουλίες προληπτικής ενημέρωσης των ειδικών πληθυσμών που ανέλαβε η αστυνομία, όπως αναφέρθηκαν στο

προηγούμενο υποκεφάλαιο (Τρίκαλα και Κατερίνη) ή σε ατομικές πρωτοβουλίες που μπορεί να αναλάβει κάποιος αστυνομικός λόγω προσωπικότητας και πίστης στην αξία του ανθρωποκεντρισμού. Επίσης, έγινε αναφορά και σε μια πρωτοβουλία που ανέλαβε η Ένωση Αστυνομικών Υπαλλήλων Ηρακλείου σε συνεργασία με τον Παγκρήτιο Σύλλογο Ρομά, για τη διεξαγωγή φιλικού ποδοσφαιρικού αγώνα μεταξύ των δύο ομάδων.

Μέσα σε ένα τέτοιο πεδίο συνάντησης είναι αναμενόμενο οι σχέσεις να είναι οριοθετημένες και η στάση των δύο πλευρών σχεδόν προβλέψιμη: οι αστυνομικοί, ως εφαρμοστές του νόμου και ελεγκτές, με δύναμη και εξουσία στα χέρια τους και οι Ρομά ως ελεγχόμενοι και υπόλογοι των έκτροπων συμπεριφορών τους. Αυτή η ανισότητα στο επίπεδο εξουσίας των δύο μερών είναι προφανές ότι χαρακτηρίζει τη σχέση και επιδρά καθοριστικά στις αντιλήψεις και τα στερεότυπα εκατέρωθεν. Για τον ελεγχόμενο, ο ελεγκτής του παραμένει ένα πρόσωπο στο οποίο αποδίδεται αρνητικά φορτισμένος χαρακτηρισμός, μπορεί να του προκαλεί φόβο ή ακόμη και αποστροφή. Ο αστυνομικός εκλαμβάνεται ως το πρόσωπο το οποίο συγκεντρώνει την ευθύνη επιβολής του νόμου (ακόμη και με τη χρήση νόμιμης βίας), έχει δικαιοδοσία και δύναμη την οποία ασκεί πάνω στον ελεγχόμενο. Στο ειδικό κεφάλαιο 3 έχει υπάρξει εκτεταμένη αναφορά στον τρόπο με τον οποίο οι Ρομά αντιλαμβάνονται και αντιμετωπίζουν τους αστυνομικούς. Στο παρόν θα δοθεί έμφαση στις αντιλήψεις των αστυνομικών για τους Ρομά.

Η επαφή των αστυνομικών με τους Ρομά συνήθως περιορίζεται σε τυπικό επίπεδο, εκπορευόμενο από τις ανάγκες άσκησης του αστυνομικού έργου, ως προς τους προληπτικούς ελέγχους που διενεργούνται σε καταυλισμούς, την επίδοση δικαστικών κλίσεων, τον έλεγχο σε οχήματα ή για τροχονομικές παραβάσεις και στον έλεγχο υπαιτιότητας παραβατικών πράξεων που μπορεί να οδηγήσει σε σύλληψη.

Αν και οι αφορμές για την αλληλεπίδραση των δύο ομάδων δεν είναι ευχάριστες, οι αστυνομικοί φαίνεται να συνεργάζονται πολύ καλά με τους διαμεσολαβητές των Ρομά κοινοτήτων ή τους Προέδρους των ομάδων τους, όπου υπάρχουν. Από τις μαρτυρίες αστυνομικών και διαμεσολαβητών / εκπροσώπων των κοινοτήτων Ρομά φαίνεται ότι προκειμένου να επιτευχθεί μια καλή συνεργασία, αναπτύσσεται οικειότητα και αλληλοκατανόηση, που μπορεί να οδηγήσει σε αμοιβαίο σεβασμό. Οι αστυνομικοί που εισέρχονται στους καταυλισμούς για επίδοση δικαστικών κλίσεων ή προληπτικούς ελέγχους αποτελούν στις τοπικές κοινωνίες, ιδιαίτερα στις μικρότερες πόλεις, πρόσωπα γνωστά και οικεία στους Ρομά, γι' αυτό και δείχνουν μεγαλύτερη διάθεση για συνεργασία. Όταν δε οι αστυνομικοί υπηρετούν χρόνια στις περιοχές αυτές, τότε βρίσκεται σχεδόν πάντοτε ένα κοινό σημείο επαφής και επικοινωνίας. Το ίδιο ισχύει και για τους αστυνομικούς με γνώση και εμπειρία από μια περιοχή, ή από τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν τα πράγματα μέσα σε έναν καταυλισμό Ρομά. Τα προβλήματα εμφανίζονται, όπως χαρακτηριστικά ειπώθηκε από υψηλόβαθμα αστυνομικά στελέχη στη Δυτική Αττική, όταν σε μια περιοχή επιχειρούν νέοι αστυνομικοί ή σώματα Ασφαλείας που δεν γνωρίζουν ούτε την περιοχή, ούτε τους διαμένοντες και τον τρόπο λειτουργίας τους. Βέβαια, αναφέρονται κυρίως από την πλευρά των Ρομά και περιπτώσεις υπέρβασης του ορίου από την πλευρά των αστυνομικών, με καταχρηστικές συμπεριφορές, επιλεκτικότητα κατά τον έλεγχο εις βάρος των Ρομά και υπερασυνόμηση των περιοχών όπου ζουν και δραστηριοποιούνται μέλη των κοινοτήτων Ρομά.

Σε αρκετές συζητήσεις (Δυτική Αττική, Κατερίνη, Τρίκαλα) οι αστυνομικοί εκτιμούν ότι, οι αντικοινωνικές και παραβατικές συμπεριφορές των Ρομά, ή ακόμη και οι διαταραγμένες σχέσεις τους με διάφορες κοινωνικές ομάδες, οφείλονται κυρίως στο χαμηλό βαθμό κοινωνικής τους ένταξης. Κατά αυτούς, οι Ρομά διαπράττουν εγκλήματα «φτώχειας», παραμένουν εγκλωβισμένοι σε μια κατάσταση που δεν

προωθεί την κοινωνική τους ένταξη και χρειάζεται να τους δοθούν ευκαιρίες για συμμετοχή στην απασχόληση, την εκπαίδευση και σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής. Μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα θέση που εκφράστηκε από αστυνομικό που υπηρετεί σε αστυνομικό τμήμα δήμου της Δυτικής Αττικής και αναδεικνύει την ανθρώπινη ματιά που έχει ή οφείλει να έχει η αστυνομία απέναντι στις κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες, είναι αυτή κατά την οποία αναφέρεται ότι η κοινωνία έχει πρώτη γυρίσει την πλάτη στους Ρομά, εμποδίζοντας την πορεία ενσωμάτωσής τους, όταν από το πλήθος των ιδιωτικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, ούτε μία δεν απασχολεί Ρομά. Όλοι σχεδόν οι αστυνομικοί συμφώνησαν ότι ο περιορισμός των κοινοτήτων Ρομά σε συγκεκριμένους καταυλισμούς, κάπου πέριξ των πόλεων, σε σημεία αθέατα, ώστε να μην είναι και «ενοχλητική» η παρουσία τους, έχει οδηγήσει στη δημιουργία γκέτο, γεγονός που βαθιάίνει την κοινωνική απόσταση μεταξύ των ομάδων και διαιωνίζει τους αποκλεισμούς των Ρομά από τη ζωή στην πόλη. Στον αντίποδα αυτών των απόψεων βέβαια καταγράφηκαν και απόψεις (Ηράκλειο, Σοφάδες) που θέλουν τους Ρομά υπαίτιους για την περιθωριοποίησή τους, καθώς δεν δείχνουν καμία προθυμία για κοινωνική ένταξη, ενώ χρησιμοποιούν την ευαλωτότητά τους και επιδιώκουν οικονομικό όφελος, εισπράττοντας κρατικά επιδόματα.

Αναφορικά με τα στερεότυπα που φαίνεται να αναπαράγονται μέσα από το λόγο των αστυνομικών είναι περισσότερο (Ηράκλειο, Σοφάδες) ή λιγότερο (Τρίκαλα, Δυτική Αττική και Κατερίνη) εμφανές ότι υπάρχει προκατάληψη απέναντι στην ομάδα των Ρομά, η οποία ταυτίζεται με την προκατάληψη που συναντάται σε άλλες κοινωνικές ομάδες και αφορά σε αντιλήψεις ότι οι Ρομά είναι «βρώμικοι», «θορυβώδεις», «έτοιμοι για φασαρίες και συγκρούσεις», «απείθαρχοι», «με ικανότητα στην εξαπάτηση», «αναξιόπιστοι» και τελικά «παρεκκλίνοντες». Σε κάποιες περιπτώσεις, οι αστυνομικοί μέσα από τη διατύπωση των απόψεών τους, αλλά και την ανάλυση της αστυνομικής τους πρακτικής, ανέδειξαν ένα ανθρωποκεντρικό πρόσωπο που ταυτίζεται με τα χαρακτηριστικά μας σύγχρονης αστυνομίας. Είναι αυτοί οι αστυνομικοί που επιδιώκουν να αποκτήσουν σχέσεις συνεργασίας και αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ των Ρομά, κυρίως μέσα από τη συνεργασία τους με τους διαμεσολαβητές Ρομά, όπου υπάρχουν, ή τους εκπροσώπους των κοινοτήτων τους. Από την άλλη πλευρά όμως, υπήρξαν και αστυνομικοί οι οποίοι χρησιμοποιούν αρνητικά φορτισμένες εκφράσεις και σε κάποιες περιπτώσεις ρατσιστικούς χαρακτηρισμούς για να εκφράσουν τις απόψεις τους για τους Ρομά και τον τρόπο που αναπτύσσονται κοινωνικά. Μέσα από το λόγο τους, ο οποίος αναπαράγει αρνητικά στερεότυπα για αυτή την ομάδα, κατέδειξαν την ύπαρξη αρνητικής προκατάληψης απέναντι στους Ρομά. Αυτή η διαπίστωση πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη κατά το σχεδιασμό των επόμενων σταδίων της Πράξης (όπως για παράδειγμα στην εκπαίδευσή τους) καθώς αποτελεί ίσως έναν από τους πιο σημαντικούς παράγοντες που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την επιτυχία της παρέμβασης.

Το παρόν υποκεφάλαιο επιλέχθηκε να ολοκληρωθεί μέσα από την αναπαραγωγή του λόγου ενός από τους αστυνομικούς υπαλλήλους της περιοχής των Τρικάλων που συμμετείχε στις συζητήσεις της έρευνας, προκειμένου να σηματοδοτηθεί ένα υπόβαθρο που πρέπει να υπάρχει ή να δημιουργηθεί για την εκκίνηση μιας επιτυχημένης παρέμβασης στη διευκόλυνση των σχέσεων μεταξύ της αστυνομίας και των κοινοτήτων Ρομά: «...Εμείς [αστυνομία] προσπαθούμε να ασκούμε μια ανθρωποκεντρική διοίκηση, θα λέγαμε και μια αντεγκληματική πολιτική πρόληψης, κατά βάση η δουλειά μας είναι αυτή. Εμείς δεν θέλουμε κατασταλτική δράση, αν και στην επικαιρότητα είναι αυτά τα θέματα, εμείς θέλουμε να κοιτάμε όλους τους πολίτες των Τρικάλων στα μάτια, να είμαστε δίκαιοι και να συμπεριφερόμαστε ισότιμα. Σίγουρα θα υπάρχουν και κάποιες

περιπτώσεις που ενδεχομένως να χρήζουν διόρθωσης... Προσωπικά είμαι και στο γραφείο αντιμετώπισης ρατσιστικής βίας..., δεν έχουμε κανένα περιστατικό με την κοινότητα των Ρομά ... Πάντα έτσι να λειτουργούμε με ενσυναίσθηση που είναι ό,τι πιο σημαντικό όταν έχουμε να κάνουμε με ανθρώπους, γιατί και εμείς πολλές φορές είμαστε εφαρμοστές του νόμου, αλλά και ο νόμος είναι ένα ξερό, ένα στεγνό πλαίσιο, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τον ανθρώπινο παράγοντα...».

4.3. Οι αντιλήψεις των αστυνομικών για την προληπτική ασφάλεια και τον νέο αναδυόμενο αστυνομικό ρόλο.

Από τις συζητήσεις που διενεργήθηκαν στο πλαίσιο των ερευνητικών δράσεων της Πράξης, διαπιστώθηκε ότι ο θεσμός της κοινωνικής διαμεσολάβησης, ως εργαλείο προληπτικής ασφάλειας και ανάπτυξης σχέσεων συνεργασίας μεταξύ της αστυνομίας και των Ρομά, δεν είναι στον ίδιο βαθμό αντιληπτός από τους αστυνομικούς στις διάφορες περιοχές μελέτης. Για παράδειγμα, οι αστυνομικοί στους Σοφάδες δεν είχαν κάποια γνώση ή εμπειρία σχετικά με την έννοια, αλλά και τη χρήση της κοινωνικής διαμεσολάβησης στο αστυνομικό έργο, ενώ στην Κατερίνη, η έννοια της κοινωνικής διαμεσολάβησης και τα οφέλη της δεν γίνονται αμέσως αντιληπτά από τους συμμετέχοντες, αν και στην πράξη προκύπτει ότι κάποιοι από αυτούς λειτουργούν ήδη «εν αγνοία τους» ως διαμεσολαβητές.

Ένα παράδειγμα καλής πρακτικής, το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί κατά την υλοποίηση της επιχειρούμενης παρέμβασης, αποτελεί η σύσταση της Ειδικής Ομάδας Ρομά της αστυνομίας Τρικάλων. Η Ειδική Ομάδα συνεργάζεται με τις υπόλοιπες ομάδες της αστυνομίας, με τον κοινωνικό διαμεσολαβητή Ρομά (στο Παράρτημα Ρομά του Κέντρου Κοινότητας) αλλά και με τους επίσημους εκπροσώπους των κοινοτήτων Ρομά. Όπως ανέφεραν τα μέλη της Ειδικής Ομάδας Ρομά, όταν υπάρχει κάποιο πρόβλημα στους καταυλισμούς, εισέρχονται πρώτοι ή μαζί με την ομάδα ΔΙΑΣ ή την ΟΠΚΕ κατά περίπτωση και διευκολύνουν την επικοινωνία με τα μέλη των κοινοτήτων Ρομά για την επίλυση διαφόρων θεμάτων, χωρίς τη χρήση βίας, ή άλλων κατασταλακτικών μέσων.

Ο θεσμός του διαμεσολαβητή αν και αναγνωρίζεται από τους περισσότερους αστυνομικούς ως βοηθητικός στο έργο τους, θεωρείται δύσκολο να προωθηθεί, κυρίως λόγω έλλειψης πρωτοβουλιών συνεργασίας και συν λειτουργίας διαφόρων φορέων. Σε συνέχεια αυτού, εκφράστηκε και η άποψη ότι ο θεσμός του διαμεσολαβητή δεν πρέπει να συνδέεται μόνο με την αστυνομία, αλλά να προωθείται κυρίως μέσα από ενταξιακές πολιτικές και σε άλλα πεδία της ζωής των Ρομά, όπως την παιδεία, την υγεία κ.ο.κ.

Αναγνωρίζοντας τον θετικό αντίκτυπο της κοινωνικής διαμεσολάβησης στην επίλυση συγκρούσεων και την πρόληψη της παραβατικότητας, οι αστυνομικοί στην πλειοψηφία τους εμφανίζονται θετικοί στη συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες που εστιάζουν στην κοινωνική διαμεσολάβηση. Οι συμμετέχοντες συμμαρρίζουν την άποψη ότι μια προσπάθεια ανάδειξης και προώθησης του προληπτικού και διαμεσολαβητικού ρόλου της αστυνομίας χρειάζεται πολύ καλή οργάνωση, σταθερότητα, δέσμευση και λήψη απόφασης από την ιεραρχία του Σώματος, ώστε να δημιουργηθούν ειδικές ομάδες αστυνομικών-διαμεσολαβητών Ρομά, οι οποίες, με την κατάλληλη εκπαίδευση, μπορεί να λειτουργήσουν ουσιαστικά στο πλαίσιο της προληπτικής ασφάλειας.

Αναφορικά με τα εφόδια που πρέπει να έχουν οι αστυνομικοί για να ανταπεξέλθουν σε αυτό το ρόλο, σημειώθηκε ότι χρειάζονται ειδική εκπαίδευση για τη διαχείριση ζητημάτων που καλούνται να αντιμετωπίσουν στο πλαίσιο τους επαγγελματικού τους έργου. Σημειώνουν ότι η βασική τους εκπαίδευση έχει μεγάλα κενά σε σχετική θεματολογία, αλλά ακόμη περισσότερο δεν υπάρχει καμία πρόβλεψη για τη διαρκή επιμόρφωσή τους σε θέματα που συνδέονται με το ρόλο τους στον τομέα της πρόληψης, της συνεργασίας και επικοινωνίας με ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού.

Συμπεράσματα και προτάσεις

Από την επεξεργασία και ανάλυση των ερευνητικών ευρημάτων, προκύπτουν μερικά χρήσιμα συμπεράσματα ικανά να δώσουν κατευθύνσεις για την εξέλιξη της παρέμβασης που επιδιώκεται, αλλά και να διαμορφώσουν προτάσεις που θα ήταν χρήσιμο να υιοθετηθούν. Οι βασικές διαπιστώσεις-συμπεράσματα των ερευνών παρουσιάζονται ακολούθως, συστηματοποιημένα ανά πεδίο αναφοράς.

Α. Οι τοπικές κοινότητες μέσα από το πλέγμα υπηρεσιών κοινωνικής ένταξης των Ρομά: Στις περιοχές διερεύνησης, ανεξαρτήτως της πληθυσμιακής πυκνότητας ή του βαθμού αστικοποίησης, υπάρχει μια κοινή διαπίστωση: ο βαθμός ενσωμάτωσης των Ρομά παραμένει χαμηλός, ενώ εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα, διαφορετικής εν μέρει έντασης, αλλά ίδιας προέλευσης, τα οποία σχετίζονται με τις συνθήκες διαβίωσης των κοινοτήτων Ρομά. Οι συνθήκες διαβίωσης των Ρομά σε όλες σχεδόν τις περιοχές είναι κακές και υπολείπονται των άλλων κατοίκων των περιοχών. Οι Ρομά στερούνται βασικά αγαθά και διαβιούν μαζί με τα παιδιά τους κι άλλα ευπαθή μέλη των οικογενειών τους σε καταυλισμούς που δεν ηλεκτροδοτούνται, μερικοί εξ' αυτών δεν διαθέτουν σύστημα ύδρευσης και αποχέτευσης, ενώ ακατάλληλες κρίνονται και οι συνθήκες υγιεινής και ασφάλειας. Κάτι τέτοιο φαντάζει αδιανόητο στη σύγχρονη εποχή των τεχνολογικών επιτευγμάτων και της δημοκρατικής διακυβέρνησης που στηρίζεται στο σεβασμό των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Αυτοί λοιπόν οι υπο-πολίτες, οι πολίτες δεύτερης κατηγορίας, έχουν συχνά κρατηθεί όμηροι των προεκλογικών υποσχέσεων τοπικών αρχόντων, περί μετεγκατάστασής τους ή εξωραϊσμού των καταυλισμών τους. Συνεχίζουν όμως να διαβιούν σε χώρους εκτός από ακατάλληλους και απομακρυσμένους από την υπόλοιπη τοπική κοινότητα. Έχουν εξωθηθεί στις παρυφές των πόλεων, για να μην είναι ορατοί, ενοχλητικοί, να μην δημιουργούν φασαρίες και μπελάδες. Όπως μπορεί κανείς να αντιληφθεί αυτό το πρόβλημα είναι βασικό, παραμένει άλυτο και υπενθυμίζει την εν μέρει αποτυχία των τοπικών Αρχών να βοηθήσουν προς την κατεύθυνση της κοινωνικής ένταξης αυτού του πληθυσμού.

Από την άλλη πλευρά, ως σχήμα οξύμορο, φαντάζει η ανάπτυξη υπηρεσιών και δομών για τη στήριξη των Ρομά. Σε όλες τις περιοχές διερεύνησης λειτουργούν Κέντρα Κοινότητας που στην πλειοψηφία τους έχουν Παράρτημα Ρομά (εκτός από το δήμο Ασπροπύργου) και διαμεσολαβητή Ρομά που διευκολύνει τη σύνδεση του πληθυσμού με τις υπηρεσίες, αλλά και άλλες Αρχές. Πρόκειται για μια πραγματικά θετική πρωτοβουλία η οποία πρέπει να διατηρηθεί και να ενισχυθεί.

Κάποιες δημοτικές αρχές (Τρίκαλα, Κατερίνη) αντιλαμβανόμενες την κοινωνική τους ευθύνη απέναντι στις τοπικές κοινότητες Ρομά έχουν προχωρήσει στη σύναψη συμβάσεων απασχόλησης (κυρίως στον τομέα της καθαριότητας) με Ρομά, εντάσσοντάς τους στο ανθρώπινο δυναμικό τους, έστω και προσωρινά, ενισχύοντας τις ομάδες αυτές όχι μόνο οικονομικά, αλλά και κοινωνικά, δίνοντας ένα δυνατό θετικό παράδειγμα στην τοπική κοινωνία. Αρκετές πάλι περιοχές (Κατερίνη, Τρίκαλα, Ηράκλειο) έχουν αναπτύξει κατά καιρούς προγράμματα αθλητισμού-πολιτισμού όπου ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των Ρομά, ενώ σχεδόν σε όλες τους δήμους παρακολουθείτε και ενθαρρύνεται η συμμετοχή των παιδιών Ρομά στην εκπαίδευση και των ενηλίκων Ρομά στην επιστροφή στην εκπαιδευτική διαδικασία με τη λειτουργία των σχολείων δεύτερης ευκαιρίας.

Απομένει ακόμη μεγάλη διαδρομή να διανυθεί μέχρι την ισότιμη συμμετοχή των Ρομά στην υγεία, την εκπαίδευση, την απασχόληση, τον πολιτισμό, την Αυτοδιοίκηση, ενώ ελλιπής παραμένει και η προσπάθεια συμπερίληψής τους σε δομές όπως τα ΚΔΑΠ, οι βρεφονηπιακοί σταθμοί, ΚΑΠΗ κ.ά, που βρίσκονται στη δικαιοδοσία των τοπικών Αρχών.

Β. Η θέση των Ρομά στις τοπικές κοινωνίες και η πορεία προς την αλλαγή: Από την άφιξή τους στην Ευρώπη, περισσότερο από χίλια χρόνια πριν οι Ρομά σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες υφίστανται διώξεις, διακρίσεις και αποκλεισμό (Πανταζής, 2015). Παρόλο που οι Ρομά ζουν εδώ και αιώνες στην Ευρώπη και ανήκουν στην ιστορία και τον πολιτισμό της, εξακολουθούν να θεωρούνται γενικώς ως «ξένοι». Σύμφωνα με τις Εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, διαφόρων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και τα ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου⁴, οι Ρομά στην Ευρωπαϊκή Ένωση εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν διακρίσεις και η κοινωνικοοικονομική τους κατάσταση σε βασικούς τομείς (απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση και υγεία) δεν είναι ικανοποιητική. Αντιθέτως, είναι δυσμενέστερη, κατά μέσο όρο, από την αντίστοιχη κατάσταση των μη Ρομά που ζουν σε άμεση γειτνίαση με αυτούς (FRA, 2012).

Με αυτά τα δεδομένα, επιχειρήθηκε μέσα από τις ερευνητικές παρεμβάσεις να καταγραφεί η θέση των Ρομά στις τοπικές κοινωνίες- χωρικά πλαίσια εφαρμογής, ιδιαίτερα ως προς το βαθμό ενσωμάτωσής τους, τον περιορισμό ή την άρση του κοινωνικού τους αποκλεισμού, το βαθμό αποδοχής τους από τους μη Ρομά κατοίκους και τις διαμορφούμενες σχέσεις.

Σε όλες τις περιοχές διερεύνησης παρατηρείται ότι οι επαφές ανάμεσα σε μέλη των κοινοτήτων Ρομά και στους μη Ρομά κατοίκους, πραγματοποιούνται κυρίως στη βάση της κοινωνικής ταυτότητας κι όχι της ατομικής. Δηλαδή οι αλληλεπιδράσεις είναι διομαδικές και κατευθύνονται σε μεγάλο βαθμό από τις συλλογικές πεποιθήσεις σχετικά με τις κοινωνικές ομάδες. Τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύουν ότι σε όλες τις περιοχές, τα αρνητικά στερεότυπα και οι προκαταλήψεις για τους Ρομά παραμένουν και επιδρούν στις επαφές των μελών των κοινοτήτων. Ωστόσο, παρατηρούνται διαφοροποιήσεις ως προς την έκταση της χρήσης των στερεοτύπων και της επίδρασης αυτών στη συμπεριφορά κατά την επαφή. Η διαφοροποίηση και κυρίως η μείωση της ανάκλησης των στερεοτυπικών πληροφοριών και χρήσης στην επαφή φαίνεται να είναι αποτέλεσμα της αύξησης των θετικών αλληλεπιδράσεων σε πλαίσια εκτός των παραδοσιακών. Αυτό συνέβη σε περιοχές όπου αυξήθηκε η συμμετοχή των μελών των κοινοτήτων Ρομά στην εκπαίδευση και στη μισθωτή απασχόληση, δηλαδή σε περιοχές όπου παρατηρείται σχετική άρση του κοινωνικού αποκλεισμού (Τρίκαλα, Κατερίνη).

Το ζήτημα της στέγασης και της πρόσβασης σε βασικά αγαθά, παραμένει μια πρόκληση για τα μέλη των περισσότερων κοινοτήτων, γεγονός που επιβραδύνει σημαντικά την κοινωνική ένταξη των Ρομά. Παρόλα αυτά, υπάρχουν περιοχές όπου παρατηρείται σχετική άρση του κοινωνικού αποκλεισμού, όπως είναι τα Τρίκαλα και η Κατερίνη. Μέσω της δράσης των κοινωνικών διαμεσολαβητών Ρομά στα κέντρα κοινότητας με παραρτήματα Ρομά, που προσέφεραν πρόσβαση στην πληροφορία στα μέλη των κοινοτήτων, έχει αυξηθεί

⁴ βλ. ενδεικτικά ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (2010) με θέμα «Η κατάσταση των Ρομά» στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2004) «Η κατάσταση των Ρομά σε μια διευρυμένη Ευρώπη» την έκθεση της ΜΚΟ Amnesty International (2010), έκθεση FRA (2012) κ.ά.

ο βαθμός ένταξης πολλών Ρομά που συμμετέχουν στην εκπαίδευση, ενώ έχουν εισέλθει σε νέους, σύμφωνα με την παράδοση και παρελθοντική εμπειρία των Ρομά, επαγγελματικούς χώρους. Η επαναλαμβανόμενη θετική επαφή στο πλαίσιο της εργασίας με μέλη της μη Ρομά κοινότητας, έχει επιφέρει σχετική αλλαγή των στερεοτύπων. Οι ίδιοι οι Ρομά που επιχειρούν, όχι την αποχώρηση από την ομάδα, αλλά τη διεύρυνση των ορίων της, φαίνεται ότι γίνονται υπόδειγμα για τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας που ακολουθούν το παράδειγμά τους. Το φαινόμενο αυτό διαφάνηκε ιδιαίτερα στην Κατερίνη και αναμένεται να έχει σημαντικά θετικά αποτελέσματα.

Η δημιουργία προτύπων που λειτουργούν πολλαπλασιαστικά φαίνεται να είναι απαραίτητη και για την εξέλιξη της κάθε ομάδας, αλλά και της τοπικής κοινωνίας συνολικά. Με τον ίδιο τρόπο που βοηθούν τα πρότυπα-μέλη των κοινοτήτων Ρομά, φαίνεται να βοηθούν και τα πρότυπα-μέλη στην ομάδα των αστυνομικών. Η ανάπτυξη σχέσεων με μέλη των κοινοτήτων Ρομά, η αύξηση της γνώσης σχετικά με τις κοινότητες, η μείωση των στερεοτύπων και η αύξηση της εμπιστοσύνης, συνηγορούν για την αύξηση της συνεργασίας και την πρόληψη της παραβατικότητας. Τα μέλη των κοινοτήτων διατηρούν θετικές σχέσεις με την αστυνομία και συνεργάζονται όταν η συμπεριφορά των αστυνομικών δεν βασίζεται σε αρνητικές προκαταλήψεις, αλλά στο σεβασμό.

Η συνεργασία των κοινοτήτων Ρομά με την αστυνομία, όπως υλοποιείται από τους κοινωνικούς διαμεσολαβητές Ρομά, αλλά και από τους εκπροσώπους των κοινοτήτων (όπου δεν υπάρχει κοινωνικός διαμεσολαβητής Ρομά) και αυτή καθαυτή η διαμεσολάβηση ως διαδικασία, φαίνεται ότι έχουν άμεσο θετικό αντίκτυπο, καθώς μειώνουν τις εντάσεις εντός των καταυλισμών, ενώ παράλληλα, φαίνεται ότι μειώνουν και την ίδια την παραβατικότητα των Ρομά, όπως καταγράφεται στην περίπτωση των Τρικάλων.

Γ. Ο αστυνομικός ρόλος και η προληπτική ασφάλεια: Όπως ήδη έχει αναφερθεί, οι περιοχές διερεύνησης που αξιοποιήθηκαν στην παρούσα ερευνητική δράση, παρουσιάζουν ανομοιογένεια ως προς το μέγεθος (σε επίπεδο πληθυσμού), το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο, το βαθμό αστικοποίησης, τη μακροχρόνια παρουσία κοινοτήτων Ρομά, το πλήθος των εγκατεστημένων Ρομά, το βαθμό κοινωνικής τους ενσωμάτωσης σε τοπικό επίπεδο και τις συνθήκες διαβίωσής τους. Όλες αυτές οι μεταβλητές είναι κρίσιμες και λειτουργούν καθοριστικά στο είδος των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των Ρομά κοινοτήτων, της αστυνομίας, των τοπικών Αρχών και των υπολοίπων κοινωνικών ομάδων που διαμένουν στις διάφορες περιοχές. Συνεπώς, η όποια παρέμβαση θα πρέπει να σχεδιάζεται στη βάση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αστυνομικοί κατά την άσκηση του αστυνομικού τους ρόλου και ιδιαίτερα κατά την αλληλεπίδρασή τους με μέλη των κοινοτήτων Ρομά, διαφοροποιούνται κι αυτά με τη σειρά τους ανά περιοχή. Κατά την έρευνα καταγράφηκαν πολλά και σύνθετα προβλήματα που συνδέονται κυρίως με την σοβαρή παραβατικότητα ορισμένων Ρομά στις περιοχές της Δυτικής Αττικής, σε αντίθεση με την ηπιότερη κατασταλτική δράση της Αστυνομίας και τη δυνατότητα ανάπτυξης στενότερων σχέσεων συνεργασίας των δύο μερών, σε επαρχιακές πόλεις, με χαρακτηριστικότερη την περιοχή των Τρικάλων και της Κατερίνης. Στις περιοχές που καταγράφεται έντονη παραπτωματική δράση των Ρομά συναντάται συνήθως και χαμηλός βαθμός κοινωνικής ένταξής τους, καταδεικνύοντας μια δυναμική σχέση μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών. Όπου υπάρχει υψηλή παραβατική δράση των Ρομά, οι σχέσεις μεταξύ των μελών των κοινοτήτων Ρομά και των αστυνομικών κλονίζονται: οι αστυνομικοί λαμβάνουν κατασταλτικά μέτρα και

καλλιεργείται ένα πολεμικό κλίμα μεταξύ των δύο μερών. Εντός αυτού του πλαισίου, η αστυνομία δεν έχει πολλά περιθώρια να ασκήσει προληπτική δράση, αλλά παραμένει σταθερά απασχολημένη με τον έλεγχο του εγκλήματος και την καταστολή. Περαιτέρω, επισημάνθηκε ότι οι αστυνομικοί στα αστυνομικά τμήματα περιοχών με βεβαρημένη παραβατικότητα (όπως οι δήμοι της Δυτικής Αττικής) είναι επιφορτισμένοι με αυξημένες υπηρεσιακές υποχρεώσεις που ακόμη κι αν επιθυμούσαν να δώσουν βάρος στην πρόληψη, ο χρόνος και οι ανθρώπινοι πόροι δεν επαρκούν.

Αυτό που επίσης διαφαίνεται είναι μια υποτονική έως ανύπαρκτη ενεργοποίηση των τοπικών Αρχών προς την κατεύθυνση της πρόληψης της παραβατικότητας μέσα από τη συνεργασία τους με την αστυνομία. Αυτή η συνεργασία θα μπορούσε να είναι το πεδίο δράσης των τοπικών συμβουλίων πρόληψης της παραβατικότητας, τα οποία όμως διαπιστώθηκε ότι δεν λειτουργούν σε καμία από τις περιοχές διερεύνησης. Από την άλλη πλευρά, στις περιοχές όπου υπάρχουν διαμεσολαβητές Ρομά φαίνεται να αναπτύσσεται μια καλύτερη συνεργασία μεταξύ της αστυνομίας και των Ρομά, ενώ διαφαίνονται και οι ευκαιρίες για άμβλυση των κατασταλτικών πρακτικών και προώθησης της πρόληψης και διαμεσολάβησης για την ειρηνική επίλυση διαφορών.

Οι παρεμβάσεις που θα ενισχύσουν την απόδοση της διαμεσολάβησης ως εργαλείου προληπτικής ασφάλειας σημειώνεται ότι πρέπει να είναι πολυεπίπεδες και να στοχεύουν στη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών και συμπερίληψης των κοινοτήτων Ρομά σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής μιας πόλης, καλύπτοντας τις ανάγκες για στέγαση, εκπαίδευση, φροντίδα, ψυχαγωγία και άθληση, κοινωνικοποίηση, αλλά και ασφάλεια και προστασία.

Συμπερασματικά των όσων παρουσιάστηκαν, ως κεντρικά εξαγόμενα από τις έρευνες πορίσματα, οι περιοχές διερεύνησης μπορεί να καταταχθούν στην ακόλουθη σειρά βάσει του βαθμού ετοιμότητας για την υλοποίηση της σκοπούμενης παρέμβασης, δηλαδή της εφαρμογής του μοντέλου της κοινωνικής διαμεσολάβησης και της προληπτικής ασφάλειας από την πλευρά των αστυνομικών και προς την ενίσχυση της συνεργασίας τους με μέλη των κοινοτήτων Ρομά:

1. Δήμος Τρικκαίων
2. Δήμος Κατερίνης
3. Δήμος Ηρακλείου
4. Δήμος Σοφάδων
5. Δήμος Ασπροπύργου.

Προτάσεις

Σύμφωνα με τα στοιχεία που προέκυψαν από τις τοπικές διαβουλεύσεις και τις ομάδες εστιασμένης συζήτησης με τη συμμετοχή αστυνομικών υπαλλήλων και εκπροσώπων των κοινοτήτων Ρομά, στις περιοχές διερεύνησης, προσδιορίζονται οι βασικές αρχές, όπως παρουσιάζονται σχηματικά ακολούθως, στις οποίες προτείνεται να βασιστεί η επιδιωκόμενη παρέμβαση:

Σχήμα 2: Αρχές σχεδιασμού της παρέμβασης

- I. **Η αρχή της συμμετοχικότητας:** πριν από την εφαρμογή οποιασδήποτε δράσης, είτε αυτή πρόκειται να έχει σταθερό χαρακτήρα, είτε πιλοτικό, θα πρέπει να προηγηθεί επαρκής διαβούλευση με εκπροσώπους των εμπλεκόμενων, με το αντικείμενο της παρέμβασης, φορείς (πρόσωπα και οργανισμούς). Ο σχεδιασμός, λοιπόν πρέπει να βασίζεται στη μέγιστη δυνατή συμμετοχή όλων των μερών, προκειμένου να μην υπάρξουν εξαιρέσεις και αποκλεισμοί. Έτσι επιτυγχάνεται η συμπερίληψη, η ενεργός συμμετοχή, ο εμπλουτισμός της οπτικής παρέμβασης και η δέσμευση των μερών για συνεργασία. Για την επίτευξη αυτού του στόχου απαιτείται, συστηματική διερεύνηση και εντοπισμός των ενδιαφερόμενων – εμπλεκόμενων μερών, αξιοποιώντας πληροφορίες που θα προκύψουν, πρωτίστως από τη σταδιακή δημιουργία του απαραίτητου δικτύου, εκ των έσω και από τα κάτω, μέσω της διαμόρφωσης των απαραίτητων επαφών, αλλά και μέσω δημόσιων ανοιχτών προσκλήσεων.
- II. **Η αρχή της αξιολογικής ουδετερότητας :** η προσέγγιση η οποία θα υιοθετηθεί θα πρέπει να είναι απαλλαγμένη από οποιαδήποτε μορφή υποκειμενισμού και εθνοκεντρισμού, να έχει ως βάση την κατανόηση των θεμάτων, όπως αυτή εκλαμβάνεται από τον πληθυσμό - στόχο (αστυνομικοί) και να έχει αποδεσμευτεί από αρνητικά στερεότυπα και προκαταλήψεις. Για την επίτευξη αυτού θα πρέπει

να υπάρχει καλή γνώση των μηχανισμών λειτουργίας του πληθυσμού αναφοράς (Ρομά), καθώς και τους πολιτισμικούς κανόνες που έχουν αναπτυχθεί και που οριοθετούν την καθημερινή λειτουργία αυτών των συγκροτημένων κοινοτήτων.

III. Η αρχή της ολοκληρωμένης παρέμβασης: κάθε σχεδιασμένη και εφαρμοζόμενη δράση θα πρέπει να έχει πολλαπλές και ταυτόχρονες επιπτώσεις σε διαφορετικά επίπεδα του κοινωνικού βίου (στην οικονομία, το περιβάλλον, τον πολιτισμό) και να εντάσσει τη διάσταση του φύλου, της αναπηρίας και κάθε άλλης διαφορετικότητας.

Εν συνεχεία και στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης παρέμβασης, παρατίθενται κωδικοποιημένα προτάσεις, οι οποίες επικεντρώνονται στα σημεία προσοχής για την περαιτέρω ανάπτυξη, εφαρμογή και παρακολούθηση ενός σχεδίου δράσης για την ενσωμάτωση των Ρομά⁵ στις τοπικές κοινωνίες και συνεργασίας με τις αστυνομικές και δημοτικές Αρχές:

- ⊙ Ανθρώπινη διαβίωση – οικιστικές παρεμβάσεις, θέματα στέγασης, όπου οι ανάγκες των Ρομά είναι περισσότερο κρίσιμες, όπως η ύπαρξη επαρκούς χώρου διαβίωσης και η πρόσβαση σε βασική υποδομή (εσωτερική κουζίνα, εσωτερική τουαλέτα, εσωτερικό ντους ή μπανιέρα και ηλεκτρικό ρεύμα), μετεγκατάσταση και άρση της γκετοποίησης.
- ⊙ Δράσεις για την ενθάρρυνση της συμμετοχής των παιδιών των Ρομά στην εκπαίδευση, παρακολούθηση της μετάβασης από την πρωτοβάθμια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και των ποσοστών ολοκλήρωσης της σχολικής εκπαίδευσης στο σύνολο των εκπαιδευτικών βαθμίδων.
- ⊙ Αντιμετώπιση της ανεργίας των Ρομά, ευκαιρίες απασχόλησης, βελτίωσης του μορφωτικού επιπέδου και των δεξιοτήτων τους μέσα από συμμετοχή σε προγράμματα δια βίου μάθησης ή/και τεχνικής κατάρτισης.
- ⊙ Βελτίωση της κατάστασης της υγείας των Ρομά και διασφάλιση ίσης πρόσβασης στην ιατρική ασφάλιση.
- ⊙ Καταπολέμηση των διακρίσεων και του ρατσισμού κατά των Ρομά, μέσα από δράσεις ενθάρρυνσης της συμμετοχής τους σε εκδηλώσεις, συμβούλια, οργανώσεις.
- ⊙ Δημιουργία μηχανισμών για την καταπολέμηση των διακρίσεων, με τη διασφάλιση ενός περιβάλλοντος στο οποίο οι άνθρωποι να αισθάνονται ελεύθεροι να καταγγέλλουν περιπτώσεις διακριτικής μεταχείρισης και παραβιάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους -ανάπτυξη ισχυρών εργαλείων ελέγχου.
- ⊙ Σύνταξη Χάρτας δεοντολογίας για ζητήματα ενημέρωσης και αποφυγής του στερεοτυπικού δημοσιογραφικού λόγου.
- ⊙ Δημιουργία τοπικού συμβουλίου ένταξης ευπαθών ομάδων και τοπικών συμβουλίων πρόληψης της παραβατικότητας με τη συμμετοχή και Ρομά.
- ⊙ Ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ζητήματα ενεργούς πολιτότητας.
- ⊙ Ανάπτυξη αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων με τη συμμετοχή όλων των κοινωνικών ομάδων.

⁵ Για περισσότερους προβληματισμούς στην αξιολόγηση των εφαρμοσμένων πολιτικών ένταξης βλ. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2109-FRA-Factsheet_ROMA_EL.pdf

- ⊙ Συστηματικές συναντήσεις τοπικών Αρχών, κοινοτήτων Ρομά και αστυνομίας (ΕΛ.ΑΣ. και δημοτικής αστυνομίας).
- ⊙ Εκπαίδευση και πρόβλεψη απασχόλησης διαφόρων ειδών διαμεσολαβητών (στην αστυνομία και τους δήμους) μέσω κοινωφελούς εργασίας.
- ⊙ Συνεργασία επιστημονικών συλλόγων και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών με τις δημοτικές Αρχές και την αστυνομία.
- ⊙ Ανάπτυξη μηχανισμού για τη συνεχή παρακολούθηση των παρεμβάσεων (επισπεύδον φορέας που θα έχει και τη συνολική ευθύνη εφαρμογής της διαδικασίας).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Al Ramiah, A. & Hewston, M. (2013). Intergroup contact as a tool for reducing, resolving, 406 and preventing intergroup conflict: Evidence, limitations, and potential. *American Psychologist*, 68(7): 527-542.
- Bar-Tal, D. & Teichman, Y. (2005). *Stereotypes and prejudice in conflict. Representation of Arabs in Israeli Jewish society*. UK: Cambridge University Press.
- Βασιλείου Θ., Σταματάκης Ν. (1992). *Λεξικό Επιστημών του ανθρώπου - Κοινωνιολογία, Οικονομία, Φιλοσοφία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Γεώργμας, Κ. (2009). *Μετανάστευση και κοινωνική συνοχή*, Αθήνα: Εθνική Σχολή Τοπικής Αυτοδιοίκησης.
- Διεθνής Αμνηστία (2015). *Οι Ρομά στην Ευρώπη: 11 πράγματα που πάντοτε θέλατε να μάθετε*, <https://www.amnesty.gr/blog/15331/oi-roma-stin-eyropi-11-pragmata-poy-panta-thelate-na-mathete>
- Έκθεση Φορέων της Κοινωνίας των Πολιτών για την υλοποίηση των Εθνικών Στρατηγικών για την Ένταξη των Ρομά στην Ελλάδα. Αξιολογώντας την πρόοδο στα τέσσερα βασικά πεδία πολιτικής της Εθνικής Στρατηγικής (2019). Επιμέλεια σύνταξης Μανώλης Ράντης και Σία Σιαπέρα, HEROMACT. <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-2-greece-2018-eprint-gr.pdf>
- FRA – Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012). Η κατάσταση των Ρομά σε 11 κράτη μέλη της ΕΕ, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2109-FRA-Factsheet_ROMA_EL.pdf
- Hughes, M. and Kroehler, C. (2014). *Κοινωνιολογία: Οι βασικές έννοιες*, (επιμ. Θεόδωρος Ιωσηφίδης), Αθήνα: Κριτική.
- Ιωσηφίδης, Θ., (2008). *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*, 2^η Έκδοση, Αθήνα: Κριτική).
- Καρανικόλα, Ζ. (2015). *Η Διαχείριση της Πολιτισμικής Ετερότητας με βάση το Διεθνές και το Ελληνικό Πλαίσιο*. Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Κεκρίδου, Ι. (2019). *Σtereότυπα Νέων στην Ελλάδα για Έξι Εθνικές Ομάδες: Μια Εμπειρική Διερεύνηση με Βάση το Μοντέλο του Περιεχομένου των Stereοτύπων*, Μεταπτυχιακή εργασία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Λαμπρίδης, Ε. (2004). *Σtereότυπο, Προκατάληψη Κοινωνική Ταυτότητα*. Αθήνα: Gutenberg
- Mazel, O. (1996). *L'exclusion: le social à la dérive*. FeniXX.
- Πανούσης, Γ., (2017). In dubio pro libertate (εν αμφιβολία υπέρ της ελευθερίας), *Αστυνομική Ανασκόπηση*, Μάρτιος- Απρίλιος 2017, http://www.astynomia.gr/images/stories/2017/files17/301-koinonia_astynomia.pdf

- Πανταζής, Β. (2015). *Αντιρατσιστική εκπαίδευση*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, ISBN: 978-960-603-197-7, προσπέλαση 1/6/2021 από https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/1633/1/13021_%CE%91%CE%BD%CF%84%CE%B9%CF%81%CE%B1%CF%84%CF%83%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7.pdf
- Πουλόπουλος, Χ., (2010). Η ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη στο *Ποιοτικές μέθοδοι στην έρευνα της Κοινωνικής Εργασίας*, (επιμ. Θ. Καλλιδικάκη), σ. 194-205, Αθήνα: Τόπος.
- Sherif, M. (2001). Superordinate goals in the reduction of intergroup conflict. In M. A. Hogg & Abrams D. (ed.), *Intergroup Relations* (p. 64-70). USA, UK: Psychology Press, Taylor & Francis (Original work published 1958).
- Taguieff, P. Andre (1998). *Ο ρατσισμός*, μτφρ. Γιώργος Σπανός, Αθήνα: Τραυλός.